

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

UČITELJSKI FAKULTET

Kata Jurić

MUŠKI I ŽENSKI LIKOVI U ROMANIMA MATE LOVRAKA

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2017.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UČITELJSKI FAKULTET

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

MUŠKI I ŽENSKI LIKOVI U ROMANIMA MATE LOVRAKA

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Dječja književnost

Mentorica: doc. dr. sc. Valentina Majdenić

Sumentorica: dr. Sc. Vedrana Živković Zebec, viša asistentica

Student: Kata Jurić

Matični broj: 2267

Modul: B

Osijek, rujan, 2017.

Diplomski rad posvećujem svojoj obitelji.

Hvala Vam na svemu!

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	VII
SUMMARY	VIII
1. UVOD	1
2. HRVATSKI DJEČJI ROMAN	2
2.1. Definicija dječjeg romana	2
2.2. Roman o siročetu	4
2.3. Roman družine	5
3. PERIODIZACIJA HRVATSKOG DJEČJEG ROMANA.....	6
3.1. 19. stoljeće	7
3.2. Drugo razdoblje – Doba Ivane Brlić Mažuranić	8
3.3. Lovrakovo doba	8
3.4. Zrelo doba	9
3.5. Suvremeno doba	10
4. MATO LOVRAK.....	11
4.1. Biografija.....	11
4.2. Književni rad	12
4.3. Karakteristike stila pisanja	15
4.3.1. Realizam.....	15
4.3.2. Socijalni elementi	16
4.3.3. Pedagogizacija.....	17
4.3.4. Jezik i stil.....	17
4.3.5. Fantastika.....	18
5. RODNI STEREOTIPI	19
5.1. Definicije.....	19
5.2. Razlike između spolova.....	20
5.3. Rodni stereotipi u dječjim romanima.....	21
6. MUŠKI I ŽENSKI LIKOVI U ROMANIMA MATE LOVRAKA	23
6.1. Družba Pere Kvržice	23
6.1.1. Družba	24
6.1.2. Muški likovi – dječaci	26
6.1.3. Muški odrasli likovi.....	28
6.1.4. Ženski likovi - djevojčice	29

6.1.5.	Ženski odrasli likovi	29
6.1.6.	Rodni stereotipi	29
6.2.	Devetorica hrabrih	31
6.2.1.	Družina	32
6.2.2.	Muški likovi – dječaci	33
6.2.3.	Muški odrasli likovi.....	36
6.2.4.	Ženski likovi – djevojčice	38
6.2.5.	Ženski odrasli likovi	38
6.2.6.	Rodni stereotipi	39
6.3.	Anka Brazilijanka	40
6.3.1.	Muški likovi – dječaci	41
6.3.2.	Muški odrasli likovi.....	41
6.3.3.	Ženski likovi – djevojčice	43
6.3.4.	Ženski odrasli likovi	43
6.3.5.	Rodni stereotipi	44
7.	ZAKLJUČAK	45
	IZVORI	47
	LITERATURA.....	47
	IZVORI S INTERNETA.....	49

SAŽETAK

Mato Lovrak jedan je od najpoznatijih pisaca dječje književnosti u Hrvatskoj. Zahvaljujući njegovom poznavanju i umijeću komuniciranja s djecom, njegovi tekstovi s lakoćom su osvajali nove čitatelje. U radu je proučavano kako Lovrak opisuje i gradi svoje muške i ženske likove odraslih i djece. Promatrano je koji likovi su brojniji, koje zadatke izvršavaju te ima li rodni stereotipa u njihovim prikazima. Analizirana su tri romana: *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica hrabrih* i *Anka Brazilijanka*. Iz analize navedenih romana može se zaključiti kako Lovrak u svojim dječjim romanima češće odabire i prikazuje muške likove. Ženski likovi većinom su u ulozi sporednih likova. Rodnim stereotipima podliježu i muški i ženski likovi.

KLJUČNE RIJEČI:

dječji roman, Mato Lovrak, muški i ženski likovi, *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica hrabrih*, *Anka Brazilijanka*

SUMMARY

Mato Lovrak is one of the most famous children's literature writers in Croatia. Thanks to his knowledge about children and the ability to communicate with them, his texts were easily winning over new readers. This paper examines how Lovrak describes and constructs his male and female characters of both adults and children. It will be shown which characters are there more of, which tasks do they perform and whether there are gender stereotypes in their portrayals. The analysis is based on three novels: *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica hrabrih* and *Anka Brazilijanka*. From the analysis of these novels stems a conclusion that Lovrak often selects male characters, while female characters are mostly playing minor roles. Both male and female characters are portrayed through gender stereotypes.

KEY WORDS

children's novels, *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica hrabrih*, *Anka Brazilijanka* by Mato Lovrak, male and female characters

1. UVOD

Dječja književnost u Hrvatskoj traje dulje od dvjestotinjak godina i dala je mnoge dobre pisce i djela. Iako je njegovo književno stvaralaštvo trajalo više desetljeća, pisac koji je postigao najveći uspjeh u dječjem književnom stvaralaštvu tridesetih godina 20. stoljeća je Mato Lovrak. Pisao je članke, dramske crtice, ali posebno se istaknuo u pisanju dječjih romana. Njegova djela obilježili su realizam, pedagogizacija, pisanje o kraju iz kojeg dolazi te socijalna orijentiranost.

Tema diplomskog rada je *Muški i ženski likovi u romanima Mate Lovraka*. Cilj je diplomskog rada proučiti način na koji je Mato Lovrak prikazivao muške i ženske likove u odabranim romanima, koje su sličnosti i razlike u oblikovanju muških i ženskih likova odnosno dječaka i djevojčica te odraslih muških likova i odraslih ženskih likova. U radu se analiziralo kako se ponašaju, koji likovi su brojniji te etička, socijalna, govorna i psihološka karakterizacija lika. Jedna od smjernica koja je promatrana je i ta postoje li rodni stereotipi u prikazu muških i ženskih likova te kako su izraženi.

Pri izradi korištena je kvalitativna metoda istraživanja, a to podrazumijeva proučavanje stručne literature te čitanje romana. Analizirana su tri romana nastala u različitim periodima pisanja Mate Lovraka. To su romani o dječjim drušinama *Družba Pere Kvržice i Devetorica hrabrih* te roman o siročetu *Anka Brazilijanka*. U sva tri romana promatrani su načini u prikazivanju muških i ženskih likova odraslih i djece. Literatura koja je poslužila kao teorijsko polazište za definiranje književno-teorijskih pojmova i usustavljanje književno povijesnih odrednica su knjige Milana Crnkovića i Dubravke Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti do 1955.* (2002.), *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006.) Stjepana Hranjeca, *Pustolov, siročje i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* (2005.) Berislava Majhuta te drugih teoretičara dječje književnosti u Hrvatskoj. Pri pisanju rada korišteni su i članci različitih autora iz časopisa kao što su *Fluminesia, Kolo, Dijete, vrtić i obitelj* i drugi časopisi te internetski izvori.

2. HRVATSKI DJEČJI ROMAN

Dječja književnost u Hrvatskoj traje dulje od dvjestotinjak godina pojavljujući se u različitim oblicima. „Hrvatski dječji roman pripada i svjetskoj i hrvatskoj književnosti, izvire iz njih, ali je istodobno izgradio svoju poetiku, strukturno-tematske posebnosti, ponajviše odredljive u odnosu na njegova recipijenta.“ (Hranjec, 1998:303). U hrvatskoj znanosti o dječjoj književnosti termin dječji roman nije jednoznačan, a njegov opseg i doseg nisu određeni. U književnoj praksi korištenje pojma dječji roman ne pojavljuje se do 30-ih godina 20. stoljeća (Zima, 2011).

2.1. Definicija dječjeg romana

Jedna od posljedica postojanja svijesti o djetetu, o tome kako ono svijet oko sebe doživljava različito od odraslih, ima vlastite interese, potrebe, iskustva i znanja jest i pojava dječje književnosti odnosno književnih djela namijenjenih upravo djeci.

Prije same definicije dječjeg romana definirat će se pojam roman. Kroz povijest mnogi su na razne načine pokušali definirati tu najčitaniju i najzanimljiviju književnu vrstu. Kriterij za određivanje (nazivanje) pojedinog djela romanom ovisilo je od broja riječi, opsega do stilske formacije u pojedinom razdoblju. Ivo Zalar u knjizi *Dječji roman u hrvatskoj književnosti* (1978.) navodi nekoliko različitih definicija romana. Jedna od njih je i W. Kaysera koja kaže kako je roman „priča o privatnom svijetu u privatnom tonu.“ (Zalar, 1978:5, prema Kayser, 1961.). Edgar M. Forester romanom smatra „djelo s više od 50 000 riječi.“ (Zalar 1978:5, prema Forster, 1974.). Najboljom definicijom Zalar smatra onu koje se sjeća još iz srednje škole, a glasi: „Roman je književna vrsta koja u okviru sudbine pojedinca daje cjelovit prikaz nekog društva i vremena.“ (Zalar, 1978:5). Definiciju romana ponudio je i Krešimir Nemeć: „Umjesto čvrstih pravila i normativnih ograničenja oslanjamo se na minimalnu empirijsku definiciju romana kao velike pripovjedne prozne vrste.“ (Nemeć, 1995:9). Hranjec (1998.) prikladnijim smatra odrediti roman prema njegovim konstitutivnim elementima koji su: fabula, lik, pripovjedač, mjesto zbivanja, vrijeme radnje i različite stilske tehnike proznog diskursa. Nemeć smatra kako je roman najdemokratičniji žanr jer je otvoren za druge žanrove, ali Hranjec (1998.) naglašava kako u podjelama i tipologijama romana nećemo pronaći dječji roman (roman za djecu). Termin dječji roman u hrvatsku dječju književnost uvodi Milan Crnković u

studiji *Dječja književnost* (1966). Berislav Majhut naglašava visok stupanj autonomije dječje književnosti od književnosti uopće te navodi kako „dječji roman nije izvedenica iz romana za odrasle samo nešto manje sofisticirana, nešto jednostavnija, primjerenija slabijim mogućnostima shvaćanja djeteta.“ (Majhut, 2005:37). Na to kako je dječji roman zasigurno prva asocijacija izvan stručnih promišljanja na dječju književnost upozoravaju Hameršak i Zima (2015). Postoje mnoge definicije dječjeg romana. Ona Jože Skoka u *Prozorima djetinjstva-Antologija hrvatskog dječjeg romana* glasi: „Dječji roman je razvedena, složena i slojevita 'izmišljena' ili 'stvarnosna' priča o (dječjem) životu, s akterima koji pretežito pripadaju određenoj uzrasnoj dobi, ali i priča koja posjeduje svoju dinamiku, zasniva se ponajvećma na specifičnom dječjem motrištu svijeta i u kojem se uzbudljivom radnjom djela oblikuju likovi, psihologijski i etički profilirani, možemo na temelju takvih poetoloških odrednica, pridajući im i sve značajne pripovjedne postupkenaraciju, deskripciju i dijalog identificirati onaj korpus hrvatskog dječjeg romana koji bitno determinira ovaj dominantni žanr.“ (Skok, 1991:339). Skok navodi i kako se hrvatski dječji roman razvio iz dvije tradicije: svjetske dječje književnosti i hrvatske tradicije romaneskne (nedječje) hrvatske književnosti. Osim izraza dječji roman spominju se *dječja realistička književnost* ili *roman o djetinjstvu*. Tim se izrazima označava opozicija prema priči i ukazuje na nefantastičnu dječju književnost u odnosu na fantastičnu. Za glavnu vrstu dječjeg romana, romana o životu i pothvatima djece možda najbolje odgovara naziv (*dječji*) *roman o djetinjstvu* s prešutnim podrazumijevanjem determinante dječji, jer postoje romani koji nisu dječji, a opisuju djetinjstvo (Crnković, Težak, 2002). U takvom romanu opisani su prizori iz dječjeg života, a dječje avanture ne smiju prelaziti određene granice. Najčešće je to kratki roman, jednostavna stila i izraza te sretna završetka. Posebne vrste dječjeg romana prema Crnković i Težak (2002.) su roman o životinjama, avanturistički (pustolovni) roman, znanstveno-fantastični i povijesni roman. Kako bi neki roman odredili kao dječji on mora sadržavati neke odrednice. Najvažnija poetička obilježja prema Hranjecu (1998.) u dječjem romanu su fabula koja treba biti prilagođena dječjoj naravi. Pustolovnost i akcija pridonose napetosti romana, fenomen igre pronalazimo i na tematskom planu i na razini stila, a u strukturi, gradnji likova i izričaju nezamjenjiva je jednostavnost. Lik u dječjem romanu je najčešće član družine, a glavni lik često je njen vođa. Bitne karakteristike dječjeg romana prema Zimi (2011.) su djeca kao glavni junaci, pojedinačno, u paru ili ujedinjeni u najčešće rodno ekskluzivne družine, težnja pustolovnosti, humor, problem odnosa djece i odraslih te sretna završetak. Majhut (2005.) razlikuje pustolovni dječji roman, roman o dječjim

družinama i roman o siročetu. U nastavku rada više će se pisati o romanu o siročetu i romanu o dječjim družinama jer tim žanrovima pripadaju romani koji su analizirani u ovom radu.

2.2. Roman o siročetu

Roman o siročetu u hrvatskoj dječjoj književnosti javlja se kao odgovor na nezadovoljstvo postupcima pustolovnog dječjeg romana. U njemu se pripovijeda o djetetu koje je protjerano iz svog doma. Ako roman želimo nazvati romanom o siročetu on mora zadovoljiti kriterij po kojem će čitatelj svoj vlastiti dom doživjeti kao mjesto u kojemu je siguran, zaštićen i voljen. Upravo za tim (sigurnošću, toplinom i ljubavlju) siročće žudi. Siročće u takvim romanima mora izazivati suosjećanje. Najčešće je to dijete koje treba roditeljsku toplinu i zaštitu, nema ili ne zna vlastiti identitet. Ono ne djeluje ni prema kakvoj svrsi, nije nadmoćan okolini, kreće se kroz prostor tako što je odbačeno, odgurnuto od svih, protjerano iz vlastitog doma u koji se ne može vratiti, a nema snagu da samostalno stvori dom, mjesto gdje će biti zaštićeno zauvijek. Nije kompetentno preuzeti stvar u svoje ruke. Radnju u romanu o siročetu je teško definirati jer siročće ništa ne smije željeti. Siročće na putovanje ne odlazi po svojoj volji, ono je otjerano i putuje po svijetu bez cilja. Prostori u romanu o siročetu vizualno se mijenjaju, a najčešće su to rubni prostori u kojima je status siročeta neizvjestan. Radnja je točno geografski određena kako bi se potvrdilo i čitatelja uvjerilo u autentičnost priče. Likovi odraslih pojavljuju se u ulogama lažnih roditelja, dobrotvora, mentora. Muški i ženski likovi su jednako zastupljeni kao glavni i kao sporedni likovi. Prikaz siročeta kao osobe koja žudi i pati za domom, nesigurna je i nezaštićena odgovara i stereotipiziranom prikazu žene (njoj je mjesto u kući gdje je zaštićena i voljena). U ulogama lažnih roditelja ženski i muški likovi podjednako često imaju negativne uloge. U paru dobrotvora iako je dijete podjednako naklonjeno muškim i ženskim likovima ipak su žene te koje dominiraju u ulozi roditelja posvojitelja (Majhut, 2005).

2.3. Roman družine

Roman o dječjim družinama pojavljuje se tridesetih godina 20. Stoljeća. Najprimjereniji je djetetu jer se u njemu o stanju u dječjem svijetu progovara na dječji način. Razlikujemo tri vrste romana dječje družine: roman ruralnog identiteta dječje družine, roman urbanog identiteta dječje družine i roman urbanog identiteta dječje družine s premještenim prostorom djelovanja (Vrcić-Mataija, 2011). Roman o dječjim družinama određen je fabulom pustolovnog karaktera zbog dječje potrebe za kretanjem. Dječja je družba igra, a svijet odraslih stvarnost. Glavni junak u romanu o družbi je specifičan jer je dvostruk. Čine ga družba kao cjelina i neki lik koji se u družbi najviše ističe, koji družbu okuplja oko sebe. Zadaća u romanu je najčešće takva da nadilazi moć pojedinca. Družba se najčešće sastoji od dječjih likova, a stalne su uloge vođe, izdajice, malog i pobočnika. Njihova brojnost ovisi o veličini zadatka koji članovi družbe moraju izvršiti. Gotovo uvijek riječ je o družbama dječaka, a položaj pojedinca odredit će fizička snaga. Djevojčice su često u sporednim, minornim, dekorativnim ulogama ili su u potpunosti izostavljene. Također, nikada ne preuzimaju stalne uloge. Ako su prisutne od njih se traži da budu ravnopravne dječacima, razlikuju se od njih samo po imenu. Unutar grupe najvažnija je čast, vjernost družbi, odanost, dužnost što su osobine koje se cijene u patrijarhalnoj zajednici. Odrasli su najčešće isključeni iz družine, a njihovo uklanjanje može biti sižejno ili fabulativno. U većini djela cilj je da družba ostane tajna, skrivena od odraslih. Družba nastoji osigurati prostor u kojem će biti prisutna samo ona i gdje će vrijediti njena pravila. Najčešće su to poznati prostori opisani naturalističkim bojama (Majhut, 2005).

3. PERIODIZACIJA HRVATSKOG DJEČJEG ROMANA

Iako je hrvatski dječji roman „mlad“, pojavljuje se u 19. stoljeću, pristupa mu se na različite načine. Njegovo predstavljanje je vrlo složeno pa se autori odlučuju na različite pristupe. Stjepan Hanjec u knjizi *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006.) odlučio se za poetološki i književno-povijesni pristup. Crnković i Težak (2002.) u *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početka do 1955.* navode četiri razdoblja koja se mogu nazivati po godinama, djelima, glavnim predstavnicima ili jednostavno po brojevima. Nasuprot njima, Berislav Majhut u knjizi *Pustolov, siročje i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* (2005.), smatra da je primjereniji pristup proučavanju hrvatskog dječjeg romana onaj sa stajališta implicitnog čitatelja - djeteta i njegovih čitateljskih zahtjeva. Majhut terminom *Rani hrvatski dječji roman* označuje sve romane objavljene do 1945. godine i tako odustaje od Crnkovićeve periodizacije. Periodizaciju hrvatske dječje književnosti Majhut opisuje i u članku iz 2008. godine.

U svom članku iz 2008. objavljenom u *Kolu* pod nazivom *Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919.* Majhut donosi nova razmatranja o periodizaciji hrvatske dječje književnosti pri čemu kreće od nakladništva i publike. Napominje kako „u hrvatskoj dječjoj književnosti prije 1918. jasno razlikujemo nekoliko faza koje slijede istu shemu razvoja: svaka faza u sebi nosi vlastitu negaciju koja će već u sljedećoj fazi biti prevladana.“ (Majhut, 2008.) U prvoj fazi dominira namjenska književnost, druga faza započinje izlaskom nenamjenskog romana *Mlajassi Robinzon* (1796.), a treća faza obilježena je jačanjem dječje književnosti i pojavom književnih djela za djecu na slobodnom tržištu.

Razdoblje nakon 1919. dijeli na četiri faze. Prva faza počinje 1919. i traje do 1945., a obilježena je prodajom romana u svescima na „trafikama“. Takva prodaja omogućila je izravan kontakt između nakladnika i djeteta, koji je romanu mogao pristupiti bez posredovanja roditelja ili učitelja i škole. Takav način distribucije romana iziskivao je promjene u pripovijedanju koje je mehaničko, isjeckano. Razdoblje je to kada jačaju i kinematografija te strip pa su se romani morali promijeniti, ubrzati i ilustrirati kako bi bili što zanimljiviji čitateljima (djeci). U to vrijeme dječja književnost dijeli se na „ozbiljnu dječju književnost“ i „petparačku dječju književnost“. Za vrijeme NDH državne institucije imale su čvrst nadzor nad dječjom književnosti, ali usprkos teškoj materijalnoj oskudici te ideološkoj restrikciji shvaćaju promidžbenu i odgojnu vrijednost dječje književnosti. Razdoblje Druge faze započinje 1945., traje do 1956. , a obilježena je potrebom za

drugačijom dječjom književnosti zbog izvanjskih utjecaja. Za vrijeme druge faze izbacuju se s polica knjižnica književne vrste (bajka i pustolovni romani), zatvaraju se knjižnice, prestaju izlaziti časopisi nastali za vrijeme NDH. Autori poput Jagode Truhelke, Zlatka Špoljara, Josipa Cvrtila, Štefa Jurkić i dr. izbacuju se i prešućuju jer su ideološki nepodobni. Nestaje i trivijalna književnost. Za ovu fazu karakteristična je homogena dječja književnost. Autor koji se istaknuo je Mato Lovrak. To se može opravdati činjenicom da u njegovim djelima pronalazimo korijene socijalne misli. Treća faza započinje 1956. godine. Pišu se dječje knjige kojima je cilj ostvarivanje veće financijske dobiti, ali se pazi i na važnost odgojnih utjecaja. Dolazi do pojave žanrovske dječje književnosti, a prvi takav (žanrovski) dječji roman je *Uzbuna na Zelenom Vrh* (1956.) Ivana Kušana. Majhut ističe i prvi hrvatski znanstvenofantastični roman *Mjesečeva djeca* (1958.) Predraga Jirsaka. Četvrta faza započinje 1990. i traje sve do danas. Prelazak na demokratski sustav, stvaranje hrvatske države te Domovinski rat i tehnološki razvitak utječu na dječju književnost. Filmovi, igrice, mediji potiskuju dječju književnost koja se mora prilagoditi globalizacijskom okruženju.

3.1. 19. stoljeće

Na pitanje koji je prvi hrvatski dječji romana i kada započinje hrvatska dječja književnost nema jednoglasnog odgovora. Formalnim početkom hrvatske dječje književnosti Crnković i Težak označavaju 1850. godinu kada je objavljena knjiga *Mali tobolac raznog cvjetja za dobru i pomnjivu mladež* Ivana Filipovića, a razdoblje nazivaju Filipovićevo doba. Oni 19. stoljeće nazivaju još i pripremnim razdobljem. „Razdoblje je to u kojem se stvaraju uvjeti za normalan razvoj dječje književnosti, u kojem nema velikih umjetničkih individualnosti, gdje se razrješuju književni pojmovi, stvara čitateljska publika i hvata korak sa svjetskom dječjom književnosti.“ (Crnković, Težak, 2002:124). Istog mišljenja je i Hranjec prema kojem se upravo 1850. godina može smatrati početkom nastajanja starije dječje književnosti, a zadnja tri desetljeća 19. stoljeća su najava prave dječje književnosti. Književnost pokušaja, kako Hranjec naziva književnost 19. stoljeća, samo najavljuje bogatiju i artističkiju književnost u 20. stoljeću. (Hranjec, 2006). Majhut ističe kako ne trebamo zanemarivati prijevode dječjih romana te navodi kako je prvo djelo hrvatske dječje književnosti *Mlajsse Robinzon* iz 1796. godine, pisca Joachima Heinricha Campea koji je preveo Antun Vranić, a u 19. stoljeću popularan je bio i prijevod

Genoveve. Publika u 19. stoljeću poznaje pustolovni roman i roman o siročetu (Majhut,2005).

3.2. Drugo razdoblje – Doba Ivane Brlić Mažuranić

Drugo razdoblje dječjeg romana započinje 1913. godine odnosno, objavljivanjem *Čudnovatih zgoda i nezgoda šegrta Hlapića* Ivane Brlić Mažuranić. Zahvaljujući tom „prvom umjetničkom visoko vrijednom, klasičnom djelu hrvatske dječje književnosti“ (Crnković, Težak, 2002:125) te „klasičnoj knjizi“ kako ju naziva Matoš, Ivana Brlić Mažuranić smatra se najznačajnijom književnom individuom te Crnković i Težak nazivaju taj period po njoj. Hranjec *Čudnovate zgode i nezgode šegrta Hlapića* naziva „kamenom temeljcem“ hrvatskog dječjeg romana te ističe kako se od njega sve računa (Hranjec 2006). On 20. stoljeće naziva i vremenom hrvatske moderne koje je uz I. B. Mažuranić obilježila i Jagoda Truhelka s romanom *Tugomila* koji objavljuje 1894. godine. Majhut (2005.), kako se već na početku navodi, ističe kako nije uredu za početak hrvatskog dječjeg romana uzeti djelo koje je vrhunac stvaralaštva. Time se umanjuje vrijednost njegovih prethodnika, prešućivanjem romana koji su prethodili *Čudnovatim zgodama* umanjuje se i njegova vrijednost. Njegova pojava nije stigla „poput komete odnekuda iz dubina svemira“ već je pripremljena jer čitatelj je upoznat s pustolovnim romanom.

3.3. Lovrakovo doba

Nakon Ivane Brlić Mažuranić i Jagode Truhelke sljedeća važna ličnost koja je obilježila povijest hrvatske dječje književnosti je Mato Lovrak. Upravo treće (Lovrakovo) doba u hrvatskoj dječjoj književnosti započinje 1933. godine s pojavom njegova dva romana *Djece Velikog Sela (Vlak u snijegu)* i *Družbe Pere Kvržice*. Crnković i Težak (2002.) smatraju te romane, ali i cjelokupni Lovrakov opus prekretnicom u dječjoj književnosti. Razdoblje je to u kojem se zaustavlja ili slabi razvoj priče, a prevladavaju realistična djela u kojima se ističe socijalna angažiranost. Iako je razdoblje trajalo kratko samo do 1956. nije bilo cjelovito, a za vrijeme trajanja Drugog svjetskog rata (1941.-1945.) nije bilo puno izdavanja novih knjiga. „To doba izvlači u prvi plan samo jednog autora: Lovraka, makar će on imati sljedbenika i makar i alternativni smjer u hrvatskom dječjem romanu ima svojih dobrih predstavnika.“ (Crnković,Težak, 2002.:347) Za

vrijeme tridesetih godina 20. stoljeća na književnu i društvenu klimu utjecalo je nekoliko čimbenika: „na globalnom planu to je vrijeme svjetske ekonomske krize koja se osjetila u tadašnjoj Jugoslaviji socijalnim raslojavanjima i siromašenjem sela, na državnom planu to je atentat na hrvatske parlamentarce u beogradskoj skupštini 20. lipnja 1928., a na književnom u utrnuću raznih- izama, književnih eksperimenata, od dadaizma i nadrealizma do ekspresionizma“. (Hranjec, 2006:71) U tom periodu neki hrvatski pisci vraćaju se tradicionalnim vrijednostima, a snažna je i podjela na „građansku“ i „lijevu“ opciju. Lijeva opcija zagovara socijalni angažman koji se smatra i jednim od mjerila vrijednosti književnih djela. (Hranjec, 2006.) Drugačiji pogled na Lovrakovo doba donosi Majhut (2005). „Moglo bi se pomisliti kako je Lovrakova osoba snažnije obilježila to vremensko razdoblje od činjenice da se u međuvremenu dogodio svjetski rat te da je u Hrvatskoj došlo da kataklizmičkih promjena, a što se itekako osjetilo na dječjoj književnosti. Sve je to pojmom Lovrakovog doba izbrisano i prekriveno.“ (Majhut, 2005.:44). On 1945. godinu smatra prijelomnicom u hrvatskoj dječjoj književnosti, a ne 1956. koju su odabrali Crnković i Težak (2002.) te Hranjec (2006.). Kao razloge za to navodi kako 1945. godine dolazi do loma tradicije, nestaju neki naslovi i književne institucije (Knjižnica za mladež, Smilje te nakladnik Kugli), a bajke su staromodno štivo.

Osim Mate Lovraka od dječjih pisaca u to vrijeme pišu: Joža Horvat, Slavko Kolar, Josip Pavičić, Đuro Vilović, Ivan Goran Kovačić, Mihovil Pavlek Miškina i drugi. Na europskom planu istaknuli su se njemački autor Eric Kästner sa svojim dječjim romanom *Emil i detektivi*, američki autor Marc Twain s *Doživljajima Toma Sawyera i Doživljajima Huckleberrya Finna*, mađarski pisac Ferenc Molnar s dječjim romanom *Junaci Pavlove ulice*, švicarska spisateljica Johanne Heusser Spyri sa svojom *Heidi* i mnogi drugi.

3.4. Zrelo doba

Crnković i Težak (2002.) kao prijelomnu godinu i početak četvrtog razdoblje smatraju 1956. kada Grigor Vitez izdaje knjigu zrele poezije *Prepelica*. Hranjec (2006.) zrelo doba dijeli u tri skupine. Prvu skupinu čine *Začetnici*: Grigor Vitez, Ivan Kušan, Milivoj Matošec i Zvonimir Balog, druga skupina su *Nastavljači*: Pajo Kanižaj, Luko Paljetak, Hrvoje Hitrec, Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić, Višnja Stahuljak, a treća skupina su *Prethodnici i sputnici*. Romanom *Uzbuna na Zelenom Vrh* Ivana Kušana počinje se razrađivati „lovrakovski i ratni kanon dječjeg romana s pozitivnim junacima

socijalističkog realizma, s krajnje discipliniranom strukturom i naglašenom odgojnošću.“ (Hranjec, 2006:101). Novije razdoblje koje obuhvaća 60.,70.,80. godine 20. stoljeća obilježili su *nastavljači*, razdoblje je to kada je hrvatska dječja književnost stekla *pravo građanstva*, pojavili su se mnogi pisci, a određen broj ih piše samo za djecu. (Hranjec, 2006:118). Među njima vidljiva su dva različita pristupa jedan nastavlja tradicionalan, realistički pristup, a drugi teži maštovitim zamišljanjima. Autori romana koje Hranjec (2006.) naziva *nastavljači* su Hrvoje Hitrec, Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić, Višnja Stahuljak. U razdoblje *Predstavnik i suputnika* navodi Jožu Horvata, Mladena Bjažića, Blanku Dovjak-Matković, Palmu Katalinić, Dragutina Horkića, Anđelku Martić, Danka Oblaka, Branka Hribara, Maju Gluščević, Antu Gardaša i druge.

3.5. Suvremeno doba

Na pitanje pripada li razdoblje devedesetih godina jednoj cjelini druge polovice 20. stoljeća Crnković i Težak (2002.) ne donose odgovor. Razdoblje *Suvremenog tematskog i stilskog bogatstva* je razdoblje „dječje književnosti što je stvaraju pisci od kojih su neki rođeni četrdesetih godina 20. stoljeća i u drugom neposrednom poraću pa, okvirno, do osamostaljivanja Hrvatske.“ (Hranjec, 2006:216). Događaji poput hrvatskog proljeća i Domovinskog rata utjecali su na pisce što je vidljivo iz književnog stvaralaštva. Najvažnije karakteristike suvremene književnosti su pojava novih imena, tematska proširenja i nove stilske zamisli. Neki od pisaca koji su obilježili taj period su Sanja Polak, Pavao Pavličić, Sanja Pilić. Miro Gavran i drugi (Hranjec, 2006). Krajem 20. i početkom 21. stoljeća dolazi do pojave novih tabu tema u dječjoj književnosti poput spolnosti, ovisnosti, smrti, bijega od kuće.

4. MATO LOVRAK

4.1. Biografija

Jedan od najpoznatijih hrvatskih dječjih pisaca, Mato Lovrak, rođen je 8. ožujka 1899. godine. U vrijeme kada kako sam ističe „...bicikl je bio novost, velika rijetkost. Motociklu i autu, dabome, onda ni traga ni glasa. Tih dana moje selo nije imalo ni željeznicu...(…) O avionima se ni sanjalo nije.“ (Brešić 1997:825, prema Lovrak,1963.) Živio je s obitelji u Velikom Grđevcu kraj Bjelovara. Otac je bio krojač pa obitelj nikada nije oskudijevala. Na njihovu kućnu adresu svakog dana poštom su dolazile novine, a otac kao pretplatnik Matice hrvatske primao je i knjige. Vodio ga je i na kazališne predstave. Iako ne prevelika školska obrazovanja, otac je vodio kritičke dnevnik. A sam Lovrak ističe „Ako se dar za pisanje od nekog nasljeđuje, mnogo toga mogu zahvaliti svom ocu.“ (Brešić 1997:826, prema Lovrak,1963). U svojoj autobiografiji Lovrak nije zaboravio ni majku te ističe kako je od nje naslijedio osjećajnost. Djetinjstvo su mu obilježili selo i priroda. „Uvijek govorim da ne proživi lijepo djetinjstvo onaj koji kao dijete bosonog, ne trčka slobodno po širokim travnjacima.“ (Brešić 1997:828, prema Lovrak,1963). Četverogodišnju pučku školu završio je u svom selu, u Bjelovaru nižu gimnaziju, a u Zagrebu učiteljsku školu. Za vrijeme školovanja u Zagrebu zaljubio se i u kazalište te je želio postati redatelj ili glumac.

Kao učitelj radio je 35 godina u mjestima: Kutini, Ilovskom Klokočevcu, Velikom Grđevcu, Velikim Zdencima i Zagrebu. Za Lovraka „Učiteljski poziv je rad posebne prirode. Uzvišen. Svet!“ (Hranjec, 2004:57, prema Lovrak,1973:8) On zamišlja lijepo opremljen razred, učeničko samoupravljanje, zadrugu s domaćinom i domaćicom, strogo određen raspored kojeg se svi moraju pridržavati, zajedničko slušanje radioemisija, pa sve do tuširanja prije odlaska kući. (Crnković Težak, 2002:348) Kao izvrstan pedagog nagrađen je Ordenom rada.

Mato Lovrak preminuo je 13. ožujka 1974. godine u Zagrebu. U Velikom Grđevcu u čast Lovraku izgrađen je i „Kulturni centar Mato Lovrak¹“, a svake godine od 1988. održavaju se „Lovrakovi dani kulture“. U sklopu manifestacije od 1993. godine dodjeljuje se i nagrada „Mato Lovrak“ za najbolji roman za mladež napisan na hrvatskom jeziku u protekloj godini.

¹ www.kucmatolovrak.eu pristupljeno 20.5.2017.

4.2. Književni rad

Književna kritika imala je različit pogled na književno stvaralaštvo Mate Lovraka. Dok su jedni isticali kako je književnost bez njega nezamisliva, drugi su njegovo književno stvaralaštvo smatrali beskorisnim. Književni rad započeo je 30. godina 20. stoljeća kao pripovjedač i pisac novela za odrasle, a zatim i kao dječji pisac. Pisao je priče, pripovijetke, članke, crtice, romane i dramske igrokaze. Djela su mu prevedena na više svjetskih jezika (češki, njemački, poljski, mađarski, slovenski, albanski i dr.). *Družba Pere Kvržice* (1970), *Vlak u snijegu* (1976) i *Anka Brazilijanka* (2016.) snimljeni su kao dječji filmovi. Za svoj književni rad 1957. godine od strane Savjeta društva za staranje o djeci i omladini Jugoslavije dobio je nagradu, zlatnu plaketu *Mlado pokoljenje* za životno djelo.

Kako ističe Dubravka Težak (1993.), Lovrakov je opus vrlo bogat i čine ga djela neujednačene vrijednosti. Ipak, ona su značila novo razdoblje u razvoju hrvatskog dječjeg romana. „Dječji je roman u hrvatskoj književnosti započeo prije Lovraka, al' Lovrak ga ustaljuje kao glavnu književnu vrstu u hrvatskoj dječjoj književnosti.“ (Crnković i Težak, 2002:365)

Kao mladi učitelj pisao je i objavljivao svoje primjere iz učiteljskog rada u časopisima *Učitelj*, *Nova škola*, *Napredak*, *Suvremena škola*, *Dom i škola* (Batinić i Gaćina Škalamera, 2006). U svojim pedagoškim radovima (napisao ih je četrdesetak) zagovara kolektivizam, ističe kako odgoj djeteta određuju socijalne prilike, učenik mora biti aktivan u odgojnom procesu, mora se dokazati radom, učitelj mora probuditi zanimanje djece za školu, mora biti požrtvovan i ljubiti svoj poziv (Hranjec, 2006). Prije početka Drugog svjetskog rata objavio je deset novela u *Vijencu*, *Srpskom književnom glasniku*, *Izrazu* i dnevnim i stručnim učiteljskim listovima. Nakon Drugog svjetskog rata piše u zbornicima *Hrvatska kratka priča*, *Izabranim djelima: Josip Pavičić, Antun R. Boglić, Mato Lovrak, Primjerima iz dječje književnosti: Mato Lovrak* (Kolar- Dimitrijević, 2012). U Virovitici 1924. objavljena je knjiga *Iz škole „ljepšega“*, zbirka priča koje se nastavljaju jedna na drugu bez podnaslova. Namijenjena je učiteljima i ljubiteljima djece (Kolar- Dimitrijević, 2012). Njegovi pedagoški stavovi ukorijenit će se i u ostala njegova djela.

U listopadskom broju *Smilja* 1924. godine objavljena je prva njegova priča za djecu *Strašan san*. Već njom, ističe Hranjec (2004.), Lovrak daje uvid u stilski i tematski izbor svojih djela - socijalni realizam u ruralnom okruženju.

Lovrakovo pisanje djela namijenjenih djeci može se podijeliti u dva razdoblja koja su trajala oko deset godina, a između njih je bila pauza od 13 godina. Za vrijeme pauze nisu objavljivana nova književna djela, ali su ranija djela objavljivana u novim izdanjima (Crnković, Težak, 2002). Prvo razdoblje započinje zbirkom pripovjedaka objavljenom 1930. godine pod nazivom *Slatki potok i druge priče za djecu*. Zbirka se sastoji od dva dijela. Prvi dio zove se *Slatki potok* u kojem su opisani doživljaji Vlade iz Zagreba koji dolazi u posjet stricu na selo. Drugi dio sastoji se od priča: *Tu su ispisane priče, Acka i Mačica, Dragina večerica, Božićni dar, Venio se smije. Sekin bratac Tomo i Srebrna kruna*. Godine 1933. po mnogim kritičarima objavljena se njegova dva najbolja dječja romana *Djeca velikog sela* (kasnije promijenjeno u *Vlak u snijegu*) i *Družba Pere Kvržice*. „Sve što je Lovrak unio u hrvatsku dječju književnost, sve s čime je na crti razvoja hrvatskog dječjeg romana prekinuo, svi njegovi odgovori na zahtjeve tog žanra kako se on razvio u svjetskoj dječjoj književnosti – sve je to jasno određeno i razvidno u ovim romanima.“ (Crnković, Težak, 2002:350). Sljedeći je antialkoholičarski roman *Divlji dječak* objavljen 1934. godine. Zatim slijede romani *Neprijatelj br 1.*(1937.) koji je prvi urbani roman te zbirke *Doka Bedaković i Francek Drugi Hrabri* (1938.). Nakon njih slijedi roman *Anka Brazilijanka* objavljen 1939. godine, „čini se da to Lovrakovo djelce zadržava svoju privlačnost kod malih čitatelja uspješnije nego mnoga druga njegova djela.“ (Crnković, Težak, 2002:360) Satira *Sretna zemlja* Lovrakovo je najispolitiziranije djelo, koje ostaje daleko od dječjih interesa i mogućnosti razumijevanja. Prvo (prijeratno) razdoblje završava Lovrakovim brulesknim romanom *Prijatelji*, punim iznenađenja, obrata i slučajnosti, koje se upravo po humoru i komici razlikuje od ostalih Lovrakovih djela (Težak, 2010).

Nakon Drugoga svjetskog rata, u drugom razdoblju svojega stvaralaštva, Lovrak nastavlja pisati niz dječjih romana i pripovijedaka koji ostaju na razini onoga što je stvorio u prvom razdoblju (Težak, 2010). Roman *Dječak konzul* objavljen je 1954., nakon njega 1955. *Prozor do vrta*, te *Tri dana života* (1957.) u kojem se kritički osvrće na školski sustav Jugoslavije. Kako navodi Hranjec (2006.) dječji roman *Devetorica hrabrih* (1958.) jedan je od slabijih Lovrakovih romana. „Roman je ispričovijedan živo, fabula je prava lovrakovska, puna tempa i dramatskih mjesta, no autorovo moraliziranje i sentimentalno glorificiranje sela i njegove prirode umanjuje ukupan dojam.“ (Hranjec 2006:77). *Iskrice* (1959.) je obiteljski roman u kojemu je opisano vrijeme Drugog svjetskog rata. Još neka od književnih djela namijenjenih djeci su *Zeleni otok*, roman objavljen je 1961. godine te

U mraku iz 1964. godine. Osim dječjih romana u drugom razdoblju napisao je i zbirke priča: *Naši dječaci* (1954.), *Snadi se djede* (1958.), *Dobra oluja i druge priče* (1959.), *Putovanje od 35 koraka* (1963.) i *Katićev dom* (1964.).

S djelima za odrasle *Dijamant u trbuhu* (1951.), *Andrija Jug i svijet danas* (1967.) i trilogijom *Slamnati krovovi* (1963.), *Gimnazijalac* (1969.) i *Preparandist* (1972.), koja čini literariziranu autobiografiju, nikada nije postigao veći uspjeh. (Težak, 1993.)

Lovrak je pisao i dramske tekstove. Godine 1950. objavljuje rad *O uvježbavanju dječjih priredaba* u kojem se nalaze scenski nautci. Za dramsku scenu priredio je svoju priču *Miceka, Muceka i Dudeka* (1939.) koja je izvedeni u Narodnom kazalištu u Zagrebu. U kasnijim dramskim tekstovima *Milom ili silom*, *Neće s bakom za stol*, *Malo pismo sv. Nikoli*, *Podne je prošlo* i drugim dramskim tekstovima motiviran je pedagoškim idejama (Hranjec, 2004).

4.3. Karakteristike stila pisanja

Mato Lovrak u svojem književnom radu prestaje slijediti obrasce književnog stvaralaštva njegovih prethodnika utemeljenoga na elementima čudesnog i bajkovitog. On u dječju književnost uvodi mnoštvo novosti. Zahvaljujući njemu dječji roman doživljava procvat. Pokretači radnje su dječje družine najčešće sastavljene od djece sa sela koja teže ostvarivanju ciljeva koji pridonose društvu. Hrvojkica Mihanović- Salopek (1997.) navodi kako se čitav autorov opus može sažeti na tri uočljiva obilježja tematsko-izražajne zaokupljenosti.

1. Lovrak ocrtava zbiljsku sredinu svog djetinjstva i svojih učiteljskih mjesta. Najčešće ga zaokuplja seoska sredina uz koju je bio duboko vezan od djetinjstva, a i kasnije boraveći u Zagrebu, ostao je poklonikom seoskog načina života.
2. U pripovjednom postupku i pod utjecajem didakticizma autor se opredjeljuje za realistički iskaz i poziciju tzv. „sveznajućeg pripovjedača“.
3. Autor u svim proznim ostvarenjima izražava ideološku i socijalnu orijentaciju likova, zagovara ideju prosvjete, te prikazuje djecu unutar družine, naglašavajući prednosti složenog djelovanja u grupi. (Mihanović-Salopek, 1997, u Lovrak 2007:7).

4.3.1. Realizam

S književnim radom započinje u razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata kada u dječjoj književnosti prevladavaju realističke stilske tendencije. Svaki autor koji je govorio o Lovrakovu stvaralaštvu spomenuo je Lovrakov realizam (Majhut, Dunaj, 2006). Stjepan Hranjec u svojoj knjizi *Hrvatski dječji roman* (1998.) smješta Lovraka u poglavlje pod nazivom *Realistički dječji roman: Lovrak i suvremenici*. „Lovrak se priklanja tzv. realističkom dječjem romanu te se tako u hrvatsku dječju književnost ponovo vraća prevlast pripovijetke nad pričom, odnosno nefantastičnog nad fantastičnim, što je njezina značajka od početka.“ (Crnković, Težak, 2002:349). Lovrakov realizam vidljiv je na razini izbora građe te na tematskoj i stilskoj razini. On posjeduje izvanredan smisao za isticanje bitnih detalja opisa ili zbivanja (Hranjec, 2004). Lovrak je inspiraciju pronalazio u svojem selu, učiteljskom pozivu, skitnjama i prirodi. Sve to poslužilo mu je kao građa za njegove romane. I sam autor ističe kako su fabule njegovih djela zasnovane na istinitim događajima. „On kao da i ne zna

izmišljati, piše samo o onome što je sam vidio i doživio. (Težak, 1993:20). Tako ga je na pisanje romana Družba Pere Kvržice potaknulo propadanje mlinova vodenica, u kojima su seljaci mljeli žito.

U nekim kritičkim osvrtima realizmu su se pridavali i atributi poput idealistički, akcijski pa i naivni. Atribut idealistički je označavao Lovrakovo idealističko stajalište u prikazu stvarnosti koju je više preuređivao, akcijskim realizmom istaknut je ključni udio sadržajnog elementa, a termin naivni označava pojednostavljivanje stilskog postupka. Skok (1989.) naglašava kako je u ta tri postupka promatran realizam sa stajališta književnosti za odrasle, a ne književnosti za djecu kojoj su Lovrakovi romani bili namijenjeni.

4.3.2. Socijalni elementi

Gotovo sva Lovrakova djela prepoznatljiva su po socijalno obojenoj tematici. „Prisutnost siromaštva, bijede te kulturne zaostalosti nezaobilazni su elementi, ali ne i prevladavajući u djelima.“ (Brala Mudrovčić i Pavličić, 2014:165) Zalaže se za socijalnu pravdu, potreba da jaki pomažu slabije, siromašne ne svojom krivnjom ni neradom već zbog objektivnih pravila (Kolar-Dimitrijević, 2012). Djeca su svjesna siromaštva i bijede te hijerarhije prema društvenom podrijetlu i materijalnom bogatstvu, ali se uvijek zalažu za bolje. „Lovrak, pored toga što je izvrsni psiholog i analitičar sela i grada, vrlo suptilno ugrađuje u svoje vrijeme i nastale socijalne probleme. Lovrak ne skriva od djece istinu, već istinu piše dječjim rječnikom i izrazom koji su djeca mogla razumjeti pa tako dopire do djece bez obzira radi li se o nestašnom dječjem humoru ili dječjoj sklonosti oponašanju, pobjedama ili porazima, čudesnoj ozbiljnosti djece u svemu što rade.“ (Kolar-Dimitrijević, 2012:17). Kod Lovraka, dječja igra je uvijek korisna i obogaćena radom. No, to ne znači da je igra „lišena užitka i stvaralačko- imaginacijske podloge, niti joj je svrhovitost uvijek nadređena.“ (Skok,1989. u Strugar, 2000:55). U podjeli na bogate i siromašne, autor je uvijek naklonjen siromašnima. Njima su u opisima pridružene samo poželjne osobine poput pameti, poštenja, upornosti, iskrenosti, moralnosti. „Svi se sukobi u Lovrakovim djelima zasnivaju na socijalnim opozicijama, na ekonomskom, društvenom i psihološkom statusu siromašnih i bogatih, potlačenih i privilegiranih.“ (Crnković, Težak, 2002:366). Lovrakova djela sadrže u sebi pouku kako se samo dobrotom, plemenitošću i zalaganjem za bolje može pobijediti svaku socijalnu nepriliku. Najmlađi su ti koji grade bolji i pravedniji svijet.

4.3.3. Pedagogizacija

Lovrakovi pedagoški stavovi izravno će se istaknuti i u njegovim romanima koji su primjer sjedinjenja pisca i pedagoga u hrvatskoj dječjoj književnosti (Hranjec,2006). I sam Lovrak je isticao kako književno djelo mora imati odgojnu tendenciju. Ivo Zalar (1978.) ističe kako je Mato Lovrak najdosljedniji pedagog među piscima i najizrazitiji umjetnik među pedagozima. Pedagogizaciju pronalazimo na planu fabule i na razini lika. U fabuli očituje se korisnošću dječje akcije. Uređivanje mlina nije samo dječja igra nego i društveno koristan rad. Likovi su prikazani crno-bijelom tehnikom, a neki imaju i čelik karaktere. Pedagogizacija je najizraženija uvrštenim opće pedagoškim poukama koje često djeluju kao strano tkivo (Hranjec, 2004).

4.3.4. Jezik i stil

„Lovrak je nov i u izrazu. Njegov vrlo jednostavan jezik, s kratkim rečenicama i pripovijedanjem u prezentu, pripomaže čitatelju da se veže uz radnju, da prati samo zbivanja.“ (Crnković, Težak, 2002:370). Joža Skok (1989.) navodi kako je Lovrakov stil najlakše opisati kao pripovjedno-komunikacijski. Izbjegava se literalizacija i poetizacija jezika, a preferira se govorna spontanost i prirodnost. Vrijednost stila je u živosti, sugestivnosti i plastičnoj naraciji koja je u djelu od uvoda pa sve do njegova kraja. Vještinom konkretiziranja svoje književne zamisli precizno pretvara u obilježja zbiljskoga. Tome prethodi dobro poznavanje životne stvarnosti, društvene strukture i psiholoških karakteristika likova. Utjecaj na to da su dječji dijalozi u njegovim djelima pristupačni, spontani i jednostavni ima poznavanje dječje ličnosti (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014). Puno je razmišljanja o Lovrakovoj rečenici. Cvitan ju opisuje kao „rečenicu tipičnih školskih „uča“ koji su pod jakim dojmom vlastite pedagogije. To je, dakle, rečenica koja i sumnju izražava na nesumnjiv način, rečenica koja svojom tehnološkom strukturom često pobija svoj sadržaj – jer kad netko svoj očaj, strah i neodređenu čežnju izražava rečenicom tako sigurno i čvrsto građenom, onda dolazi do sukoba koji i čini bit pisca – klasika.“ (Skok, 1989:61, prema Cvitan 1974). Zalar (1989.) ističe kako u Lovrakovom stilu postoje i slabosti pretjeranosti, patetičnosti, stilske nedotjeranosti i naivnosti koja je više njegova vlastita nego dječja, no unatoč tome i dalje opčinjava male čitaoce. „Iznad svega Lovak ostaje vrhunski stilist.“ (Hranjec, 2004:72) Tu svoju tvrdnju Hranjec (2004.) potvrđuje sljedećim navodima: Lovrak primjenjuje stil sveznajućeg

pripovjedača, gramatički pravilnu rečenicu bez ukrašavanja, ali oglagoljenu te simetričnu, nerazvedenu strukturu djela bez retrospekcijskih interpolacija, malobrojnim i funkcionalnim opisima, živim pripovijedanjem utemeljenim na dijalogu.“ Lovrak njeguje vrlo jednostavan stil, ali stil koji nosi jak naboj uzbuđene dječje mašte i nemirnog duha.“ (Zima, 1993:40)

4.3.5. Fantastika

„Lovrak se klonio fantastike, ali nije istina da on nema smisla za fantastiku.“ (Crnković i Težak, 2002:368) Majhut i Dunaj (2006.) navode kako Lovrak uvodi fantastiku uvijek i isključivo preko prikazivanja unutrašnjih svjetova njegovih junaka i to onih koji ne pripadaju njihovoj svijesti nego su produkt podsvijesti njihovih snova, bunila, halucinacija, opijenosti, priviđenja ili intenzivnih maštanja. Oni objašnjavaju kako san može imati različite funkcije. San može prekinuti objektivnu situaciju ili biti projekcija budućih događaja. Lovrak koristi i postupak u kojem je jasno označen početak i kraj sna te njegova povezanost sa stvarnošću, ali i suprotan postupak u kojem se san pogrešno doživljava kao stvarni događaj. Zaključak Majhuta i Dunaj (2006.) je kako more junaka i nagovještenja ili vizije imaju za svrhu pojačati dojam realnosti onog trenutka kad se istupi iz fantastičnog diskursa.

5. RODNI STEREOTIPI

5.1. Definicije

Spol osobe određuje se biološkim, anatomskim i fiziološkim razlikama. Biološke odrednice poput kromosoma, hormonalnog statusa, vanjskih i unutarnjih spolnih organa i sekundarne spolne karakteristike određuju muški tj. ženski spol. Za razliku od spola, rod se odnosi na nefiziološke komponente kao što su određeni uzroci ponašanja i uloge koje se u pojedinim kulturama smatraju tipičnima za žene ili muškarce (Declercq i Moreau, 2012). Prema definiciji Vijeća Europe rod se određuje kao društveno konstruirana definicija spola. Prema Galić (2011.) rod podrazumijeva „društvene, kulturološke, i povijesne razlike između žena i muškaraca te obuhvaća različite društvene uloge, identitete i očekivanja za žene i muškarce u društvu.“ (citirano prema: Lubina i Brkić Klimpak, 2014:214)

Spolni (rodni) identitet se definira kao pojam kojeg osoba stječe po svojoj pripadnosti ženskom ili muškom rodu. Kod većine ljudi on proizlazi iz biološkog spola osobe. Nastaje u djetinjstvu kad dijete postaje svjesno kojem spolu pripada (Declercq i Moreau, 2012). Marović (2010.) rodni identitet definira kao samopercepciju osobe kao muškarca i žene. Osoba se ne mora uvijek identificirati sa spolom koji ju određuje. Već je dijete staro tri godine svjesno svojeg rodnog identiteta, odnosno je li dječak ili djevojčica. Uči prikladna ponašanja za djevojčicu tj. dječaka, iako samo bar još dvije godine neće raditi rodne razlike. Kad osoba osvijesti svoj rodni identitet dolazi do usvajanja rodnih uloga tj. preuzimanja obilježja koja se odnose na jedan ili drugi rod (Marović, 2010).

Rodni stereotipi su očekivanja o tipičnom ponašanju žena i muškaraca. Najčešće su to pogrešna uopćavanja o pripadnicima oba roda koja pritom ne uzimaju u obzir individualne osobine pojedinaca (Marović, 2010). Maleš definira spolne stereotipe kao: “očekivanja o određenim kvalitetama i tipičnom ponašanju muškarca i žene, kao predstavnika dviju različitih kategorija, a zasnivaju se na pretpostavci o urođenim razlikama među njima, s obzirom na fizičke i psihičke osobine. Spolni stereotipi upozoravaju na ono što bi trebalo biti tipično za većinu muškaraca, odnosno većinu žena, a ne uzimaju u obzir individualne karakteristike među pojedincima iste kategorije. Ujedno, stereotipi su vjerovanja koja su široko prihvaćena u društvu, a imaju tendenciju da pretjerano pojednostavljuju stvari ili čak potpuno iskrivljuju činjenice, i posljedično, osobina uloge spola postaje stereotipnom onog trenutka kad postaje ograničavajuća.“ (Zima, 2002:82-83, prema Maleš, 1988.)

5.2. Razlike između spolova

Opće je poznato da postoje razlike između ženskog i muškog spola. „Muškarci i žene međusobno se razlikuju u svakoj sićušnoj stanici svojih tijela.“ (Moir, Jessel, 2001:29) Već u najranijem djetinjstvu djeca mogu razlikovati muškarce od žena. Žene i muškarci razlikuju se biološki i fizički, usvajaju različite sposobnosti, vještine i ponašanja, a na to utječe razvoj mozga, hormoni i okolina. Prvi pokus kojemu je cilj bio istražiti spolne razlike proveo je Francis Gatton 1882. godine u londonskom muzeju South Kensington. U njemu je utvrđeno da postoje spolne razlike između ženskog i muškog spola te kako je prednost na strani muškaraca.

U svojoj knjizi *Muški spol, ženski spol* (2001.) Anne Moir i David Jessel navode kako su razlike između spolova posljedica djelovanja hormona na ljudski mozak. Autori ističu kako se spol osobe određuje u šestom ili sedmom tjednu nakon začeća utjecajem hormona na mozak koji je sve do tada ženskog spola. Odmah po rođenju vidljive su razlike između ženskog i muškog spola. Djevojčice bolje osjećaju dodir, miris i zvukove dok su dječaci tolerantniji na buku, bol i neugodu. Djevojčice pokazuju zanimanje za okolinu i lica, dok su dječacima jednako zanimljive i stvari koje ih okružuju. Dječaci su i aktivnije bebe, više vremena provode budni. Tijekom odrastanja te se razlike zadržavaju. Djevojčice pokazuju veće zanimanje za osobe koje ih okružuju te su brže i bolje u socijalizaciji, uživaju u skupnim aktivnostima i igrama. Djevojčice počinju ranije govoriti i dominiraju u komunikaciji više nego dječaci. Kada dođe do sukoba nastoje ih riješiti mirnim putem dok su dječaci skloniji agresivnim reakcijama. Što se tiče emocija djevojčice su emotivnije od dječaka, češće plaču te bolje prepoznaju emocije kod drugih ljudi. Za razliku od djevojčica dječaci imaju i veću potrebu za tjelesnim kretanjem, poduzetniji su te su više skloni natjecateljskim igrama. Nadmoćni su i u koordinaciji ruke i oka što je posebno bitno u igrama s loptom. Bolji su u prostornoj orijentaciji, čitanju zemljovida te u području matematike (Moir, Jessel, 2001).

Već je rečeno kako dijete usvaja rodne uloge odnosno ponašanja prikladna muškom ili ženskom spolu. U prvom redu dijete ponašanja usvaja od svojih roditelje. Uz roditelje tu su još bake i djedovi, odgajatelji, učitelji, nastavnici, vršnjaci i ostala šira okolina. Prije samog rođenja djeteta roditelji ovisno o spolu uređuju životni prostor djeteta, biraju boju sobe, dekoracije, kupuju odjeću i igračke koje se smatraju prikladnima za djevojčicu ili za dječaka. Osim toga roditelji često njeguju karakterističan izgled djeteta poželjan za dječake ili djevojčice (kratka/duga kosa, nakit, odjeća). Potiču ih pri odabiru aktivnosti (sportskih,

umjetničkih). Poruke o „pravilnim“ ponašanjima djevojčica i dječaka mogu se pronaći i u knjigama, slikovnicama i animiranim filmovima.

5.3. Rodni stereotipi u dječjim romanima

Rodni su stereotipi duboko ukorijenjeni u društvu. Prisutni su u svim područjima ljudskog djelovanja, a nisu zaobišli niti književnost. Lidiya Dujić (2011.) ističe kako se u pisanoj povijesti hrvatske književnosti navode imena samo sedam² hrvatskih književnica: Cvijeta Zuzorić, Ana Katarina Frankopan Zrinski, Katarina Pačić, Dragojla Jarnević, Ivana Brlić-Mažuranić, Jagoda Truhelka i Vesna Parun. Ukazuje se i na razlike između muškog odnosno, ženskog stila pisanja. Muški autori skloni su čvrstoći i progresiji naracije, a autorice zapinju na sitnicama i podliježu kiču. Ženski spol u književnosti pronalazi se u ulozi junakinja književnih djela (Judita, Dubravka, Gospođa Rozalija Budački, Dora Krupić i dr.), no i dalje su dominantniji muški junaci. Najvažnija je uloga žene u hrvatskoj književnosti ona čitateljice.

Rodne stereotipe pronalazimo i u dječjoj književnosti. „Površan pregled hrvatske dječje književnosti pokazuje da se stereotipi o nesamostalnim, neaktivnim i nepoduzetnim djevojčicama u dobroj mjeri podržavaju.“ (Zima, 2002:84) U ulozi dječjih junaka češće su likovi dječaka jer su pisci imali „slobodnije ruke ako su u pothvatima, na primjer u bijegu iz kuće ili u smionim igrama, sudjelovali dječaci.“ (Crnković, Težak, 2002:27.) U romanima Jagode Truhelke vidljiva su utvrđena društvena stajališta o ulogama spolova koja su stalna i nepromjenjiva. U svom najpoznatijem dječjem romanu *Čudnovate zgode i nezgode šegrta Hlapića* Ivana Brlić-Mažuranić djevojčicu Gitu prikazuje kao lijenu, radoznalnu i neozbiljnu, a Hlapić je marljiv, hrabar, razuman i sposoban dječak (Zima, 2002). Dječji roman u tridesetim godinama 20. stoljeća najvažnija je književna vrsta u dječjoj hrvatskoj književnosti. U njemu je karakterističan stereotipni prikaz djeteta kojemu se kao najvažnije dječje osobine ističu nevinost i neiskvarenost. Dijete je aktivno i poduzetno, moralni stup društva. U dječjim romanima je prisutno neindividualizirano dijete koje pripada dječjem kolektivu (Zima, 2006). Pisac koji ima središnju ulogu u to vrijeme je Mato Lovrak. I on u svojim djelima podržava rodne stereotipe. Lovrak u dječjim romanima djevojčice prikazuje kao nesamostalne i nepoduzetne dok su njegovi dječaci samostalni i aktivni. I na emotivnom planu ističe se

² U pisanim podacima autorica pronalazi šest književnica. No, autorica sama navodi sedmu književnicu koja je kronološki prva. Ona se spominje unatoč činjenici da još uvijek nije potvrđeno da je nešto napisala.

prikaz djevojčica kao emotivnih, iracionalnih i stidljivih dok su dječaci racionalni, hrabri i emocionalno hladni (Zima, 2002).

U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata istaknuli su se Ivan Kušan i Milivoj Matošec. Ivan Kušan u romanima preslikava društvenu spolnu stereotipizaciju kroz likove odraslih najčešće žena u ulozi majki koje su očajne i ovisne o očevima. Kod djece likove suprotstavlja po osobinama, pozitivne i negativne karakteristike ne dodjeljuju se ovisno o spolu. Milivoj Matošec najčešće tabuizira lik djevojčice koja je plašljiva, opsjednuta čistoćom, ne može se uživjeti u igru i pustolovine, dok su dječaci pokretači akcije. Također rodni stereotipi mogu se uočiti i u prikazu odraslih likova (Zima, 2006).

Autorice poput: Maje Brajko Livaković, Blanke Dvojak Matković, Nade Iveljić, Dunje Kalili, Zlate Kolarić Kišur, Sanje Pilić, Sunčane Škrinjarić i drugih, koje su prisutne u dječjoj književnosti u razdoblju druge polovice 20. i s početka 21. stoljeća nastoje ignorirati društvene stereotipe o spolno poželjnim ponašanjima. No postoje primjeri kada rodne stereotipe pronalazimo u njihovim djelima. Većina autorica za glavne likove odabire djevojčice koje su aktivne i pokretačice radnje, no postoje i iznimke u kojima su djevojčice stereotipno prikazane. Što se tiče autora, pozitivni primjeri koji ne slijede rodnu stereotipizaciju su: Hrvoje Hitrec sa svojim romanom Eko Eko, Zlatko Krilić i Pavao Pavličić, Hrvoje Kovačević, Ljudevit Bauer i Zoran Pongrašić koji likove suprotstavljaju karakterno i nastoje ignorirati rodne stereotipe. Nasuprot njima nalaze se: Zvonimir Milčec, Miro Gavran, Zvonimir Balog, Ante Gardaš, Stjepan Tomaš, Nikola Pulić i Tihomir Horvat koji često likovima pridružuju spolno tipična ponašanja, prije svega dječacima (Zima, 2002).

Iz navedenog može se zaključiti kako je u hrvatskoj dječjoj književnosti prisutna rodna stereotipizacija pri građenju likova u dječjim romanima. No postoje i autori, iako su rijetki, koji u svojim djelima ne podliježu rodnim stereotipima te likove grade neovisno uvriježenim društvenim mišljenjima o spolno prihvatljivim ponašanjima.

6. MUŠKI I ŽENSKI LIKOVI U ROMANIMA MATE LOVRAKA

U ovom poglavlju rada analizirat će se odabrani romani Mate Lovraka *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica Hrabrih* i *Anka Brazilijanka*. Cilj je utvrditi na koji način je Lovrak prikazivao i oblikovao muške i ženske likove u dječjim romanima. Promatrat će se koji SU likovi brojniji, koje su im uloge u romanu dodijeljene, postoje li među njima sličnosti ili razlike te rodni stereotipi. Utvrdit će se etička, socijalna, govorna i psihološka karakterizacija lika.

6.1. Družba Pere Kvržice

Družba Pere Kvržice je drugi po redu roman Mate Lovraka, objavljen 1933. godine, namijenjen djeci. Od tada roman je doživio mnoga nova izdanja. „*Družba Pere Kvržice* kritičarskim je i povjesničarskim konsenzusom ocijenjena kao najbolji autorov roman.“ (Zima, 2011:98). Lovrak je istaknuo kako mu je kao poticaj za pisanje poslužilo „propadanje mlinova vodenica u kojima su seljaci vrlo jeftino mljeli svoje žito na zadružnoj osnovi.“ (Lovrak 1963 u Brešić 1997:832-833). Kako ističe Hranjec (2004.) iako je poticaj ovom romanu ne-dječji on je stvaran. Težište je premješteno na djecu te je tako postao primjeren dječjoj dobi.

Dječji je to roman u kojemu je opisana skupina školske djece kojoj je cilj obnoviti zapušteni zadružni mlin u blizini njihova sela. Prvotnu zamisao dobio je Pero nakon što je čuo riječi svoga oca. Svoj plan predstavio je prijateljima i tako su školarci započeli s obnovom mlina. Kako bi mlin uspjela obnoviti družina mora izvršavati teške poslove poput popravka čamca i jezerske brane, čišćenja bunara, uređivanja okoliša oko mlina, ulova vidre, bježanja s nastave te suočiti se s posljedicama svojih „skitnji.“ Unatoč raznim preprekama, ali i napetostima unutar same družine početna ideja je ostvarena. Mlin je u potpunosti obnovljen, stavljen u pogon te na koncu predan seljanima na korištenje. Sve to potaknulo je pomirbu suseljana i osiguralo mir u selu.

Roman započinje rečenicom „Bilo je to prvog lipnja.“ (Lovrak, 2007:13), a završava 30. lipnja kada je održana školska priredba kod mlina. Time se točno određuje vrijeme radnje romana u trajanju od jednog kalendarskog mjeseca. Također na početku nam je jasno prikazano i prostorno određenje radnje romana rečenicom: „Sve se ovo događa u selu. U nizini uz rijeku.“ (Lovrak, 2007:13) U romanu autor prikazuje paralelne radnje. Time se

postiže napetost te povećava dramatičnost događaja i ostvaruje humoristični učinak. Kompozicija djela je čvrsta, obilježena pravilnim rastom do konačnog vrhunca. Djelo u cjelini ima dramsku strukturu (uvod, zaplet, rasplet). Dramsku strukturu pronalazimo i u većini poglavlja koja su kompozicijski razvijene i smislene cjeline međusobno logično povezane. Lovrakova težnja jednostavnom i funkcionalnom stilu vidljiva je i u ovom romanu. Rečenice u romanu su jednostavne, kratke, semantički im ništa ne nedostaje, a njihovim nizanjem ostvaruje se brzi i dinamičan ritam. U cijelom djelu jasno se može iščitati svakodnevni govor. Glavni pripovjedački postupci su naracija koju pronalazimo u prikazu dječje akcionosti, dijalozi koji su jednostavni, jasni, komunikativni te šturi i kratki opisi prirode i likova (Težak, 1993). Osim toga u romanu su opisani poslovi oko popravka mlina, a napetost donose i dvije neizvjesnosti. Jedna od njih je uspješnost družbe u izvršavanju teških poslova kako bi osposobila mlin, a druga je uspješno sačuvati tajnu od svih drugih (Crnković i Težak, 2002). U romanu Lovrak je prikazao dječje zajedništvo, pustolovinu, igru unutar grupe, ali i otkrio snagu i radost druženja i života unutar družbe (Mihanović-Salopek, 1997., u Lovrak 2007).

Najvažnije od svega članovima družbe bilo je sačuvati ideju o obnovi mlina zaštićenu od odraslih. To je bila tajna koja se njima nije smjela otkriti. „Tajna je najčešći oblik bijega dječje družbe. Družba je stacionirana, smještena je u susjedstvu i jedini način bijega iz paske i nadzora odraslih je tajnom u koju odrasli nemaju pristupa.“ (Majhut, 2005:249). U romanu su likovi odraslih suprotstavljeni djeci. Djeca su pametna, mudra, samostalna, ona su nada u bolju budućnost jer znaju više od odraslih koji ih samo sputavaju i ograničavaju u njihovom radu i sve zakompliciraju

6.1.1. Družba

U romanu se upoznajemo sa skupinom dječaka, prijatelja, koji zajedno svako jutro idu u školu. Imaju oko 10-11 godina i pohađaju isti razred. „Iz dvorišta ispadaju njegovi drugovi. (...) Trči ih pet. Umiveni su i začušljani. Zovu se sličnim imenima poput Pere, ali osim toga imaju nadimke koje su stekli u školi.“ (Lovrak, 2007:13). Iako zadatak koji družba treba ostvariti nije lagan, družba nije velika broji svega šest članova. Dječaci se zajedno svakodnevno igraju, penju na tuđe trešnje, vode stoku na pašu. U svim razrednim zgodama i nezgodama tu su jedan za drugoga. Provodeći vrijeme skupa spontano su osnovali svoju družbu. Iako su dječaci karakterno i izgledom različiti, družbu doživljavamo kao jednu cjelinu. „Jesmo li za slogu?- pita Pero. Jesmo-odgovaraju oni. Skupiše se u hrpu na cesti.“

(Lovrak,2007:19). Zajedno, ali na Perinu inicijativu, prihvatili su teški zadatak obnove starog i zapuštenog seoskog mlina.“- Dečki! Zamislite ovo! Kažimo: Mlin je naš!“ (Lovrak, 2007:25). Međusobno su podijelili zadatke ovisno o sposobnostima i fizičkim mogućnostima, svaki je član imao svoj zadatak. Unutar družine svi jednako misle s istim žarom obavljaju zadatke i slijede pravila koja je družba osmislila. „Pojedinaac je prožet sviješću o pripadanju skupini koja nadilazi moć pojedinca omogućujući im da se osobno potvrde zajedničkom akcijom.“ (Težak, 1993:29). Ipak svaki dječak zadržao je svoju individualnost koja odražava njegov karakter, izgled i ponašanje. U romanu prepoznajemo šest likova koje Majhut (2005.) navodi kao stalne za dječje romane družine. Tako se u ulozi *vođe*, onog koji okuplja družbu oko sebe i brine se o uspješnom ostvarenju zadatka nalazi Pero. *Pobočnik* ili reprezentant članova družbe je Šilo, dok najmanji i najslabiji dječak u družini Milo Dijete ima ulogu *malog*. Glavni unutarnji test kohezije grupe sadržan je u ulozi *izdajice*, a u ovom romanu je to Budla. Divljak u družbi ima ulogu *pretedenta na mjesto vođe*. Smatra se boljim od Pere za tu ulogu. Kako je vrijeme odmicalo došlo je do neslaganja i oprečnih mišljenja. Dječje svađe prikaz su problema i svađa u svijetu odraslih. „Društveno-ekonomski interesi i problemi, klasna podvojenost, međusobni sukobi i nesloga u selu, dopiru i do djece i odjekuju u njihovu kolektivu.“ (Težak, 1993:29) Nakon međusobnih sukoba dvojica članova Divljak i Budala ogorčeni napuštaju družbu. No unatoč tome, družba ostaje čvrsta, primljeni su novi članovi Miloš i Đorđe te djevojčice Marija i Danica, a posao oko mlina se nastavlja. Čak i kad se Pero razboli ne odustaje se od zadatka, nego se s radom dalje nastavlja. Time se jasno daje do znanja kako je družina neuništiva, te kako su joj dječaci vjerni. Družba nas uči kako zajedništvom možemo postići mnogo toga. Djeca su odradila zadatak koji je veći od njihovih stvarnih mogućnosti te su na taj način potaknuli pozitivne promjene u društvenoj zajednici. Zadatak obnove mlina sami su osmislili, a zbog toga su od odraslih primili priznanje. Čitajući roman može se zaključiti kako je upravo družba glavni lik jer pratimo njen razvoj. „...Družba nije ničije sredstvo, oruđe da se dođe do cilja. Njeno biće je svladavanje i ostvarenje cilja. Cilj je sredstvo da se ostvari družba.“ (Majhut, 2005:107)

6.1.2. Muški likovi – dječaci

U romanu su likovi dječaka koji su družbu osnovali, dječaci koji su naknadno primljeni u družbu te dječaci iz razreda koji su spomenuti u nekim situacijama. Tako saznajemo da jedan od dječaka u razredu ima nadimak Subjekt, a pravo mu je ime Ivan Katić. Ostalim dječacima znamo samo njihova imena ili nadimke, niti jednom liku nije spomenuto prezime, a neki se spominju kao „i još dva neprijateljska dječaka“. U družbi se na početku nalaze šestorica dječaka. Kasnije nakon odlaska Divljaka i Budale družbi se pridružuju dva nova dječaka Miloš i Đorđe koja su se pokazala dostojnima pridruživanju grupi³. Spominje se i crvenokosi dječak Batina koji je zaslužan za „krštenje“ Perina nadimka. Lovrak je prikazao svakog dječaka člana početne družine, naveo njihove osobine, sklonosti i mogućnosti. Kako su to seoski dječaci ne saznajemo puno o njihovom stilu odijevanja, znamo samo da su siromašni i u ljetno vrijeme hodaju bosu. Dječaci u družbi prikazani su kao sretni, nestašni, duhoviti, snalažljivi, pravi zaigrani seoski dječaci. Nisu idealni i imaju neke svoje loše strane poput svadljivosti. O njihovoj psihološkoj karakterizaciji ne saznajemo mnogo jer nije prikazana. Više pažnje posvećeno je karakterizaciji kroz rad i igru. Ono što je vidljivo su njihove emocionalne reakcije koje su odgovor na nekakva zbivanja oko njih. Tako možemo prepoznati radost, smijeh, veselje, sreću, zabrinutost, tugu, zamišljenost, strah, bol, plač. Također dječaci imaju i smisao za humor⁴. Svi članovi „dobacuju“ zanimljive komentare jedni drugima.

U većini Lovrakovih romanu o dječjoj družini ističe se jedan dječak, tako je u ovom romanu to Pero. Živi na selu sa svojom mnogobrojnom obitelji. Plemenit, dobar, iskren, mudar, pametan, nestašan, snalažljiv samo su neki od epiteta kojima ga možemo opisati. O vanjskom izgledu⁵ Pere saznajemo vrlo malo, znamo samo da je visok i tanak dječak. Od školskih predmeta najbolje zna Povijest. Ono po čemu se on razlikuje od drugih je njegova sposobnost. Pero je najспособniji od svih dječaka za ulogu vođe. On uvijek zna kako riješiti problem, a pravu ideju osmisli uvijek u pravom trenutku. Okuplja oko sebe sve dječake i čuva zajedništvo družbe. Organizira podjelu poslova oko obnove mlina pritom pazeći da je svakome zadatak primjeren. Požrtvovan je, spreman je pomoći grupi čak i kada je bolestan. Nikada ne bi izdao svoju družinu. Uvijek ima rješenje za sve teškoće s kojima se grupa

³ „-Kapa dolje! Miloš i Đorđe načinili su slavno djelo. Oni bi bili zgodni da stupe u našu družbu!“ (Lovrak, 2007:88)

⁴ „Šaljivo stavi prst na usta, i šapnu kravi na uho: -Samo, stara moja, treba čuvati tajnu!“ (Lovrak, 2007:16)

„-Sova znači mudrost – reče Budala. – Mudrost izletjela, budala uletjela! – primijeti nato Divljak“ (Lovrak, 2007:39)

⁵ „Ponad blijeda mu lica gusta kosa. Visok je i tanak dječak.“ (Lovrak, 2007:13)

suočava. Članovi družbe svjesni su Perinih sposobnosti te ga imenuju vođom⁶. I sam Pero zna svoje mjesto u grupi i prihvaća tu ulogu. On je taj koji smišlja i družbi iznosi planove, ali tek kada su dobro razrađeni. Kvržica je riječ koju izgovara kada mu sine originalna ideja i rješenje problema, a to mu je ujedno i nadimak. Za njega je karakteristično podučavanje⁷ kako članova družine tako i starijih iz njegove okoline. Rabi riječi ozon, kofein, ugljikov monoksid te poštapalicu slavno. Njegov motiv i zadatak nije u potpunosti dječji. Želi osigurati dobre međuljudske odnose u zajednici u kojoj se nalazi, spriječiti iskorištavanje siromašnih seljaka od strane bogatog vlasnika mlina, omogućiti svojim prijateljima zdrav život i sigurno mjesto za igru, obnovit mlin i na taj način ekološki očuvati dio svoje zajednice. Sličnost s drugim dječacima vidimo u njegovim nepodopštinama, krađi susjedovih trešanja, prepucavanju s drugima dječacima i tučnjavi, ali i nekim situacijama u kojima reagira uplašeno i bježi poput one s palcem u slami ili Medom koji se onesvjestio u bunaru. Ipak on je prvi koji se vraća na mjesto nesretnog događaja te onaj koji pobjeđuje neprijatelja u borbi. Unatoč tome Pero nije u potpunosti zasjenio ostatak grupe.

Ostali dječaci u družini poznati su nam po šaljivim nadimcima. "Jednom vele Budala, drugog zovu Šilo. Trećemu govore Medo. Četvrtom viču Divljak. A peti, onaj najmanji, ima lijep nadimak. Zovu ga Milo Dijete." (Lovrak, 2007:18) Njima su prikazane neke njihove tjelesne osobine npr. Medo je trom i spor, psihičke osobine koji su pridružene Budali i Divjaku, ali i emotivno obilježje lika što je vidljivo u slučaju Milog Djeteta. Kao i u Perinu slučaju nemamo točno definirane vanjske opise likova, nego iz njihovih ponašanja i postupaka u određenim situacijama iščitavamo jesu li pozitivni ili negativni. Likove upoznajemo samo kroz njihov pristup radu, ponašanju u igri i u razredu. Tako saznajemo da je Medo marljiv radnik, prvi će priskočiti u pomoć. Pravi je prijatelj. Zaigran i šaljiv. „Medo se zagledao u vazu i pokušava udesiti svoje lice kao vražićak na njoj.“ (Lovrak,2007:29) Šilo je iskren prijatelj na kojega Pero može uvijek računati. On je Perina „desna ruka“, vođin pobočnik⁸. Šaljiv je i zabavan. Milo Dijete najnježniji je od svih dječaka iz družine, on je stalni lik *mali*⁹. Pravo mu je ime Martin. Malen je, plašljiv i emotivan dječak. Fizički je najslabiji pa obavlja najlakše poslove. Iako ponekad misli da to što družba čini nije ispravno uvijek im se pridružuje i pomaže u obnovi mlina. U postupcima i svim važnim odlukama vode ga emocije

⁶ „-Pero je opet pokazao da je najsposobniji u našoj družbi. (...) Da Pero bude vođa!“ (Lovrak 207:38)

⁷ „Ta gorka crna tekućina nije za djecu. U njoj se nalazi kofein.“ Govori Pero baki. (Lovrak, 2007:17)

⁸ Vođin pobočnik (ili neki slični lik) će poslužiti da njegov odnos, radnja ili sl. posluži kao obrazac odnosa ili radnje sa svim ostalim članovima družbe. (Majhut, 2005:216)

⁹ Mali je obično najmanji i najslabiji član družbe. Često se koisti za komične efekte u pripovijedanju ili za dijelove pripovijedanja koji služe kao odušak. (Majhut, 2005:216)

i osjećaji. „Onda svi spaziše suzu u očima malog druga. I on se trgnu i izađe iz reda. Primi Peru za ruku i obojica sretni potrče nazad družbi.“ (Lovrak, 2007:37) Iznimno je uporan te na taj način zaslužuje priznanje drugih članova družine, ali i ojačava vlastito samopouzdanje. Ponekad u prvi plan iskače i njegova pustolovnost. U najvažnijoj situaciji pokretanju obnovljenog mlina upravo je on u prvom planu. „Milo dijete otrči časkom van do kotača, časkom opet u mlin i konačno je uvidio da je to važna stvar. On je bio svjestan da je to njegovo djelo. Nije on tek neka šuša!“ (Lovrak, 2007:111) Dva negativna lika, ujedno i jedini koji su napustili grupu su Divljak i Budala. Odbijaju poslušnost vođi, ali i ostalim članovima družbe, te vlastite potrebe stavljaju ispred potreba družbe. Divljak je dječak tvrde glave koji želi biti vođa, ali nema dovoljno sposobnosti za to. Potiču ga ljubomora i zavist. Sam nije sklon dijeljenju svojih stvari s drugima tek kad ga se upozori reagira ispravno. Impulzivan je i sklon tući.¹⁰ Prihvaća zasluge za djela koja nije učinio. Dobar je u matematici. Budala je lijen dječak. U obnovi mlina najviše mu smeta rad, jer radije bi uživao. Pravo ime mu je Vinca. I Divljaka i Budalu je lako potkupiti, otkrili su tajnu družbe djevojčicama za samo dva zrcala. Uvijek prvi bježe iz opasnih situacija.

6.1.3. Muški odrasli likovi

Od odraslih muških likova nešto više saznajemo o Perinu ocu. Prikazan je kao marljiv, pošten i mudar. Uviđa kako bogati mlinar iskorištava seljake te ih potiče na obnovu mlina i slogu. Dobar je otac svojoj djeci. U epizodnoj ulozi pojavljuju se pandur, činovnik te seljak koji vodi konja kovaču. Pojavljuje se i nadzornik koji dolazi provjeriti znanje đaka te župnik kao zamjena za učitelja na školskom satu. Kako je Lovrak sklon pedagogizaciji u svojim romanima, jedini lik odraslih u ovom romanu u kojega djeca imaju povjerenja je lik učitelja. „Učitelj je naš... Da mu sve priznamo?“ (Lovrak, 2007:93) Posebna pažnja posvećena je upravo njegovom prikazu. Učitelj je prijatelj učenika, uvijek im je spreman pomoći te ih zaštititi. Odnosi se prema svojim učenicima s nježnošću te im donosi darove. „Osim toga, donio im je učitelj četku za odijelo, sapun za ruke i četkice za zube.“ (Lovrak, 2007: 103) Ponosi se svojim učenicima i uvijek ih pohvali kad učine nešto važno.

¹⁰ „Koga da izaberem da se na njemu nasladim?! Savršeno! Medo mora izvući batina!“ (Lovrak, 2007:49)

6.1.4. Ženski likovi - djevojčice

Na samom početku dječjeg romana *Družba Pere Kvržice* upoznajemo se s djevojčicama iz razreda, znatiželjnom djevojčicom iz prve klupe, Maricom, Anom s malim nosom i drugim djevojčicama iz razreda kojima ime nije navedeno. No one su samo usputno spomenute, niti jedna od njih nije se istaknula i pokazala bitnom za radnju romana. Samo su dvije djevojčice o kojima saznajemo nešto više, a i one se nalaze u sporednim ulogama. „Njihova uloga u životu družbe bila je posve epizodna.“ (Majhut 2005:171) To su djevojčice Marija i Danica. Njih su dvije ravnopravno primljene u družbu. Pokazale su se kao marljive, vesele i vrijedne djevojčice. Uvijek su spremne za rad. Družbi su odane i čuvaju njenu tajnu. O njihovom vanjskom izgledu ne saznajemo ništa, kao i o psihološkoj karakterizaciji lika. Znamo samo da je Danica vješta u crtanju, dok Marija zna obavljati poslove vezane uz vrt (plijeviti, saditi cvijeće...).

6.1.5. Ženski odrasli likovi

Odrasli ženski likovi zanemareni su u romanu. Na početku romana upoznajemo Perinu stara baku. Baka odražava negativan prikaz odraslih osoba. Nerazumna je, priprosta i ne zna što je dobro za Peru, a što ne. Od ženskih likova spominju se još učiteljica te majke dječaka. Majke se spominju u netipičnom kontekstu kažnjavanja djece zbog skitnje žarenjem stopala koprivom.

6.1.6. Rodni stereotipi

U romanu *Družba Pere Kvržice* podržavaju se rodni stereotipi u prikazu muških i ženskih likova. Opisana je patrijarhalna seoska sredina u kojoj otac tj. muškarac ima glavnu riječ. Tako kada se donosi odluka o popravku mlina na seoskom sastanku raspravljaju samo muškarci, žene nisu pozvane. I u Perinoj obitelji glavnu riječ ima otac. Na početku romana djevojčice su prikazane stereotipno i negativno. To se očituje kroz njihov prikaz kao znatiželjne, brbljave i tračerice. „Milo Dijete šapće u strahu znatiželjnoj djevojčici u prvoj klupi. (...) Druga je brbljava, pa je Milo dijete ušutkava. (...) Trećoj, najbrbljavijoj šapće: - Reka sam: Miš Šiš! Iš! Uš! Kuš!... Dobro jutarce, seoska brbljavice. (Lovrak, 2007:28) I sami dječaci u družbi djevojčice doživljavaju negativno. „U tom metežu Divljak dobije pisamce od

Pere. Na ceduljici je napisano: Babama je svejedno.“ (Lovrak, 2007:33) I nakon što su djevojčice Marija i Danica primljene u grupu nisu zaslužile potpuno povjerenje dječaka nego oni očekuju da će ih djevojčice izdati, jer su tračerice. S obzirom na rodnu definiranost prikazana je i podjela poslova. Djevojčice su prikazane u obavljanju kućanskih poslova. „A što su radile djevojčice? Marija je kopala cvjetnjak. Kad ga je iskopala, oplijevila je drač s gredica. Danica je, znate već, slikarica.“ (Lovrak, 2007:108) I najslabiji dječak Milo Dijete pomaže Danici, jer nije dovoljno snažan za poslove koje obavljaju ostali dječaci. Dječaci iz družbe su poduzetni, marljivi i hrabri. Izvršavaju teške poslove krčenja okoliša oko mlina, čišćenja bunara, hvatanja vidre. „Iako su bili umorni, ipak navališe odmah na posao. Dječaci vole krčiti.“ (Lovrak, 2007:78) Kada dolazi do sukoba dječaci štite djevojčice pri tome se prepoznaje rodni stereotip u kojem muškarac ima ulogu zaštitnika. Emocionalna ponašanja likova također su prikazana s obzirom na rodne stereotipe. Djevojčice su emotivne, sklone plakanju, iracionalne, vrište u trenucima straha.

U romanu postoje i odmaci od rodni stereotipa. Tako je matematički zadatak najbrže riješila djevojčica Marica, Danica je naučila veslati, a majke su te koje kažnjavaju i kore djecu. Milo Dijete netipičan je lik dječaka. Njegove emocionalne reakcije više sličje stereotipnom prikazu djevojčica jer on je emotivan, plačljiv, preplašen.

6.2. Devetorica hrabrih

Devetorica hrabrih Lovrakov je roman iz drugog perioda stvaralaštva, izdan nakon Drugog svjetskog rata 1958. godine. Kako navodi Hranjec (2004.) to je književno djelo jedan od slabijih Lovrakovih romana.

Roman opisuje skupinu dječaka koji zajedno idu u četvrti razred učitelja Matića. Nakon što su ideju iznijeli pred cijelim razredom, pod vodstvom i organizacijom prijatelja Milana kreću na jednodnevni izlet u selo Patkovac. Na put sa sobom vode i bolesnog dječaka Juricu, a njihovo putovanje skriven promatra podvornik škole. Na selu dječaci uživaju u svježem zraku, prirodnim ljepotama, igri, upoznaju seoske dječake. No, stvar se komplicira pri polasku kući, vlak se pokvario pa dječaci pješke moraju kući u grad. Na putu se sukobljavaju sa seoskim dječacima te su prisiljeni skriti se u stari, pokvareni seoski mlin. Zahvaljujući dolasku podvornika i ocu seoskog dječaka sukob je izglađen. Nakon obilne večere dječaci se sretni vraćaju kući u kolima dječaka Martina.

Kao i u romanu *Družba Pere Kvržice i Devetorica hrabrih* započinje rečenicom kojom se određuje točno vrijeme radnje djela „Na zidnom kalendaru piše: 4. lipnja 1952. godine.“ (Lovrak, 1981:5) Radnja romana odvija se u gradskoj školi te obližnjem selu Patkovac. Točnim određivanjem vremenske i prostorne radnje nastoji se što realističnije prikazati roman čitateljima. U romanu se u poziciji pripovjedača nalazi podvornik, dok u središnjem djelu dok su dječaci na izletu pripovijeda sveznajući pripovjedač koji se izmjenjuje s podvornikovom fokalizacijom (Zima, 2011). Roman je ispričovijedan živo. Fabula je puna tempa te ima dramsku strukturu: uvod, zaplet i sretni rasplet. U njemu „Lovrak ekstatično, poetizirano usklikuje nad čistim prirodnim okruženjem.“ (Hranjec,2004:61.) Upravo tim veličanjem sela i prirodnih ljepota ističe Hranjec (2004.) autor je umanjio ukupni dojam ovog djela. Napetost u djelu ostvaruje se prikazom sukoba seoskih i gradskih dječaka. Napetost potiče i Juričina bolest. Zbog nje upitno je hoće li Jurica izdržati nedaće na izletu. U romanu iščitavamo svakodnevni govor kod dječaka, samo se Milan ističe svojim izrazito pravilnim i učenim govorom koji više odgovara odrasloj osobi nego djetetu.

6.2.1. Družina

I u romanu *Devetorica hrabrih* pratimo dječju družinu. To je družina sastavljena isključivo od devet dječaka koji žive u gradu. Svi dječaci imaju oko deset godina. Svaki dan zajedno se druže, igraju u školi i školskom dvorištu. Pohađaju razred učitelja Matića i svi su odlikaši. „Možemo reći, bit će to skupina, koju bismo mogli nazvati Devetorica hrabrih ili iz šale Devetorica mudrih, jer su svi odlični đaci.“ (Lovrak, 1981:56) Po uzoru na knjige *Vlak u snijegu* i *Jahač u Teksasu* koje je čitao, dječak Milan dobiva ideju i okuplja svoju družinu te smišlja pothvat.¹¹ Kako se društvena situacija promijenila pothvat dječaka nije jednako velikih razmjera kao onaj pothvat iz *Družbe Pere Kvržice*.¹² Sada dječaci žele samostalno bez nadzora odraslih otići na jednodnevni izlet vlakom u susjedno selo Patkovac. Ipak i ovdje možemo pratiti događaj koji je pomalo izvan sposobnosti djece, jer je riječ o samostalnoj organizaciji izleta. Za razliku od Perine družbe koja je nastala spontano kroz druženje i igru, dječak Milan pomno je odabrao članove svoje družine.¹³ Svi su morali zadovoljiti njegov kriteriji te bi im on pristupio i prezentirao svoj plan. Družba je organizirana hijerarhijski s Milanom kao vođom. Iz tog razloga družbu podvornik i drugi likovi nazivaju *Milanovci*. Ostali dječaci nemaju posebne zadatke samo su članovi družbe koja ide na izlet. Unutar same grupe ne dolazi do sukoba iako se dječaci ne slažu sa svime što Milan predlaže. U situaciji sukoba sa seoskim dječacima dvojica članova Miško i Zdenko bježe i ostavljaju svoje prijatelje „na cjedilu“. Ono po čemu su svi dječaci u družini slični je briga za prijatelja Juricu. On je njihova poveznica. „Okolo njega se kupimo svi kao krvne žile oko srca.“ (Lovrak, 1981:58) Nikada ga ne ostavljaju samoga, svi se brinu za njega. U družini svaki dječak zadržao je svoj specifičan karakter, izgled, sposobnosti, a dječaci se međusobno razlikuju i po preferencijama. „Onakvi su drugi dječaci. Pa ni svi prsti na ruci nisu jednaki! (..) Od devet dječaka gotovo svaki radi nešto drugo.“ (Lovrak, 1981:82) Sukob između seoskih i gradskih dječaka preslika je međusobne netrpeljivosti gradske i seoske sredine. Na kraju se sve završava sretno, izletnici se vraćaju kući roditeljima i pošteđeni su škole. Družba pokazuje snagu, samostalnost, razvijenu volju i želju za samostalnim životom što će im pomoći u daljnjoj budućnosti i ostvarivanju vlastitih potencijala. Dječaci iz družbe prikaz su mladih na koje se može računati, oni su svjetlija budućnost.

¹¹ „Čitam stalno knjigu Vlak u snijegu. Učim ju upravo napamet. U isto vrijeme čitam i knjigu Jahač u Teksasu. Prva knjiga mi daje glavnu misao. Druga tehniku.“ (Lovrak, 1981:55)

¹² „Druge su prilike u knjizi.“ (Lovrak, 1981:53)

¹³ „Što to Milan danas ujutro obilazi drugove? I to samo neke. Izabrane. Povjerljive.“ (Lovrak, 1981:16)

6.2.2. Muški likovi – dječaci

Dominantnu ulogu u *Devetorici hrabrih* imaju likovi dječaka. Kroz radnju pratimo družbu devetorice školskih prijatelja, a u romanu se spominju i drugi dječaci iz razreda učitelja Matića te seoski dječaci iz Patkovca. Ne saznajemo previše o njihovim osobnim podacima. Dječaci se većinom spominju imenom, nekima saznajemo i nadimke, a neki su samo navedeni kao „debeli đak“, „ostali seoski dječaci“ i drugo. U romanu je opisan vanjski izgled članova družine. Upoznajemo karaktere dječaka, pratimo ih kroz emocionalne reakcije koje su odgovor na situacije u kojima se nalaze. U trenucima kada likovi razmišljaju o mogućim događajima i posljedicama saznajemo više o psihološkoj karakterizaciji lika. U romanu su navedeni dječaci iz razreda koji imaju različite zadatke. Jedan kontrolira zadaće pa učitelju podnosi izvještaj. Tako je spomenut dječak Branko čija zadaća nije točna. Jedan od učenika upozorava druge kako moraju vratiti knjige u knjižnicu na vrijeme. Dječak Mladen zadužen je za brigu o zlatnim notesima. Ivan Turković đak je koji ne može naučiti da mu prezime završava na ic, pa uvijek griješi kada se potpisuje. Učenici se prisjećaju i nekih zanimljivih događaja iz razreda, a uvijek su glavni akteri tih događaja samo dječaci. Tako se prisjećaju dječaka Pazmana, Ede, Darka i drugih. Još jedan dječak pokušava učiniti nešto veliko. Dječak Pureta je po uzoru na knjigu *Družba Pere Kvržice* pokušao osnovati družinu i obnoviti mlin vodenicu, ali to je nesretno završilo. Okolina nije podržala tu njegovu zamisao, ismijali su ga. U romanu upoznajemo i dječake sa sela.

I u ovom romanu posebno se istaknuo jedan dječak, koji je zasjenio sve druge. Riječ je o dječaku Milanu. On voli igrati i gledati nogomet te čitati razne knjige dobre, pustolovne i krimiće. „Zna sve. Može sve, a sportaš!“ (Lovrak,1981:16) On je okupio družinu, osmislio pustolovinu i pozvao svoje prijatelje da pođu s njim. Pristojan je i prema svima se uljudno odnosi. Sve može osvojiti, sve iz okoline zabaviti, zainteresirati, privući njihovu pažnju. Uvijek je u akciji, u kretnji u vodstvu. Od opisa njegovog vanjskog izgleda saznajemo da ima plave oči, nabore na čelu, puno lice s istaknutim jagodicama, čiste bijele zube, crvene usnice, čvrste ruke i široka ramena. Milan je pomoć i učitelju, njegova desna ruka, organizator i pomagač. Svi ga slušaju, ne čekaju ni učiteljevu zapovijed nego čine kako im on zapovijedi. Iskren je, sam sebe kritizira, a svjestan je svojih mogućnosti. Dok čitamo Milan nam se ne čini kao dječak od deset godina. On čini neke stvari koje su iznad njegovih mogućnosti i njegova uzrasta. To vidimo u njegovom djelovanju. Organizirao je izlet, pazio na svoje prijatelje na željezničkom kolodvoru. Okupljao ih je oko sebe, zvao je one koji su otišli predaleko, organizirao kupnju karti. Na izletu Milan je svoje prijatelje upoznavao s prirodnim

ljepotama. Zapovjedio im je što trebaju, a što nikako ne smiju ponijeti (nogometnu loptu). U svim situacijama u kojima su se zatekli on je osmislio pravo rješenje, odlučio kako će postupiti. „Vođa sve zna. Sve može. Sve on mora. Za sve je odgovoran!“ (Lovrak, 1981:110) Prvi prepoznaje opasnost i neprijatelja. Kada se uzruja iz očiju mu nestaje sjaj i one se uvuku u dubinu. Kada razgovara ne koristi diskurs primjeren njegovoj dobi. On priča kao odrastao obrazovan čovjek. Ne može se opustiti stalno mu se misli vrte kroz glavu, stalno o nečemu razmišlja.

U družbi su i ostali dječaci: Jurica, Stanko, Brajer, Zdenko, Mirko, Željko, Miško i Marko. Jurica je Milanov najdraži prijatelj iz razreda. Kad je bio u dobi od devet mjeseci obolio je od dječje paralize. Ima protezu bez koje ne bi mogao ni sjediti ni stajati. Unatoč bolesti Jurica je vedar, dobrodušan dječak. Jedan je od odlikaša u razredu, a samim time i član Milanove družine. Ne može se nikome zamjeriti. „Nema uzaludno i srce i dušu. Kad ih ima, neka ga bogato osjete.“ (Lovrak,1981:19) Uporan je u svojim pokušajima i zahvaljujući tome ozdravlja. „Čudesa nema! To je moja vježba!“ (Lovrak, 1981:93) Kada je ozlijeđen u trenutcima borbe Jurica se ne žali, ne misli na sebe samo na svoje prijatelje. Ostaje hrabar i požrtvovan. Nakon što je prohodao njegovoj sreći nema kraja. Pun je energije i uživa. Brajer je dječak koji Milana mora spustiti na zemlju kada ne prestaje sa svojim predavanjima. Priznaje Milana kao vođu, uvijek ističe kako ga treba slušati, no ne pokorava mu se u potpunosti. Radi neke stvari koje on sam želi. Unatoč zabrani, ponio je nogometnu loptu na izlet. Od vanjskog izgleda saznajemo da ima kovrčavu kosu. Zvonko je pristojan dječak dobre duše. Učitelju svaki mjesec donosi cvijeće koje stavlja na stol. Visok je, vitak, blijeda lica i velikih, plavih očiju. Kada razgovara uvijek je smiren, a ima i smiješak na licu ili žmiga očima. Glumi u dječjem kazalištu i najsretniji je kada ide na probe. Osjećajan je dječak. Stanko je najmanji i najmlađi u razredu učitelja Matića. Odgovoran, precizan, točan, uredan, cjepidlaka, nepotkupljiv. On je higijeničar, pregledava čistoću svih učenika u razredu. Od svih učenika očekuje da poštuju pravila urednosti. Majka ga je poslala u prvi razred iako je imao pet godina. Ni to nije spriječilo Stanka da bude uspješan te razrede završava s odličnim uspjehom. „Tjelesno je takav da bi ga trebalo smjestiti u prvi razred, ali duševno je sila!“ (Lovrak, 1981:13) S obzirom da je Stanko iznimno precizan uočava pogreške drugih učenika, više i od njih traži da pogrješke isprave. Ima i mane, gnjavi ostale. Milan je odabrao Stanka u svoju družinu jer zna da je on savršeno točan i jedan je od ključnih koji će moći održati pozitivan duh ukoliko nešto pođe po zlu. Jedini je u razredu koji je u svoj zlatni notes zapisao stotinu slavnih djela. Na kraju i Stanko je iznenadio prijatelje iz družbe. Postao je šaljiv

dječak koji šalu zbija i na svoj račun. Marko ima psa Bobija i izvrsno piše sastavke. Zdenko je dječak kojeg iz šale zovu Sporiš. Uvijek zna odgovore na najteža pitanja sve može i umije samo je jako spor. Uvijek sve zadnji završi, a neke poslove ostavlja nedovršene ukoliko mu ponestane vremena. Miško voli životinje. Snažan je i odebeo dječak. Ima dobro i meko srce. Željko je dječak koji najbolje računa u školi. Pomaže učitelju, mijenja ga pred pločom, nadzire izračunavanje matematičkih zadataka. „Matematiku i geometriju ima u malom prstu.“ (Lovrak, 1981:118) Obećao je kako će se na izletu najviše brinuti o Jurici. Mirko je dječak koji se uvijek smješka. Radosno je i sretno dijete. Učitelj se u njega uvijek može pouzdati jer Mirko se nikada ne vraća neobavljena posla. „Učitelj naziva Mirka prijateljem svojim.“ (Lovrak, 1981:31) Sve što ima dijeli s drugima. Zna svirati i klavir. Dječaci u družbi prikazani su kao sretni, zaigrani, snalažljivi i hrabri. Veliki su obožavatelji nogometa, ali svaki od njih uz to ima i talent u različitim područjima (gluma, povijest, glazba, matematika...) Nisu idealizirani, prikazani su u okviru svojih vrlina i mana. Brajer i Miško jedini su dječaci kojima ne saznajemo vlastito ime, upoznajemo ih po njihovim nadimcima. Ostali dječaci poznati su nam po njihovim vlastitim imenima, a prezimena su nam ostala nepoznata.

Netipično za Lovraka ovaj put seoski dječaci poprimaju uloge negativaca te su prikazane većinom njihove mane. Dječaci sa sela rade različite seoske poslove: pastiri su, ratari, kosci, žeteoci, vinogradari, pčelari, ali i đaci. Imaju predrasude o dječacima iz grada, ljubomorni su na njih. Mrkim, zlim očima gledali su dječake iz grada koji su hodali njihovim poljem. Nisu vješti u igranju nogometa, ne znaju se lijepo izražavati. Ivan je vođa dječaka sa sela i ujedno ima ulogu glavnog negativca u ovom romanu. Imao je najveće zlo u svojim očima. „Upilji taj u Milana zle oči kao lav iz trave u žrtvu svoju spremajući se na skok.“ (Lovrak, 1981:87) Njegov vanjski izgled obilježen je šiljastim nosom koji je takav zbog mržnje. Osobnost mu je teška. Dozvoljava da ga vode ljubomora i bijes, ne razmišlja o svojim postupcima reagira u trenutku. Ružno se odnosi i prema bratu. U svom govoru ne bira riječi te psuje i prostači. Misli kako će nasiljem riješiti probleme. No na kraju kada se Ivan izmirio s dječacima i njegov vanjski izgled se mijenja. Oči mu postaju lijepe i sjajne, a nos zaobljen. „Čini im se da se za vrijeme rada posve promijenio. Upravo preobrazio!“ (Lovrak, 1981:186) Pokazuje gradskim dječacima kako je vješt u izradi drvenih predmeta. U romanu upoznajemo i Ivanovog brata Martina. On se u potpunosti razlikuje od Ivana. Dobrodušan je, miran dječak, snažan i jak. Lovrak detaljno opisuje njegov vanjski izgled. „Sve je na njemu široko, temeljito pa i glava s mesnatim nosom i ušima. Kosa mu je plava, gusta kao šubara. Na njoj naherena kapa. S konja mu vise noge, ne sportske, nogometaške, već seljačke, jake. Nabite, što tabanaju

i rade po teškoj zemlji. Stopalo široko i čvrsto. Peta ispucana kao zemlja za suhog ljeta.“ (Lovrak, 1981:91) Ima plave oči. Pošten je dječak koji ne voli laži, prevare, krađu. Brine se o svojoj obitelji i njenoj dobrobiti. Pomaže ocu, pazi stoku, obilazi urode, skuplja sijeno.

6.2.3. Muški odrasli likovi

Najvažniji odrasli muški lik u romanu je školski podvornika. Ne znamo njegovo ime ni prezime. Lovrak ga je opisao kao snažna muškarca koji je svoje djetinjstvo proveo na selu. Kao dječak odlazi raditi u rudniku. „A mišice ne treba ni napinjati. Same su od sebe prenapete. Šake gvozdene, a ruke kremen mišice ima još od djetinjstva, kad je na selu s ocem kosio sijeno i žito; u šumi kosio i cijepao stabla, a poslije kao mladić vadio ugljen u rudniku.“ (Lovrak, 1981:9-10) Nakon toga sljedeće zanimanje mu je ono školskog podvornika. Zajedno sa suprugom brine se o školi. Iako na početku osjeća netrpeljivost i nervozu kada pomisli na učenike učitelja Matića na kraju ipak prema njima iskazuje svoju ljubav i brigu. Podvornik nema previše visoko mišljenje o sebi. Nesiguran je u sebe, neodlučan, smatra se nedovoljno obrazovanim u odnosu na učenike učitelja Matića. Sam ističe kako učiti nikada nije volio. „Čudno je to, da u školi živim, jedem, hrčem u krevetu i ključevima zveckam, a ne volim knjigu!“ (Lovrak, 1981:28) Pozvan je da održi predavanje u razred učitelja Matića. Tada sva njegova nesigurnost u potpunosti izlazi na vidjelo. „Podvornika zahvati oluja, kakvu do danas u životu svom nije doživio. Sijevaju mu u očima munje. Grme mu u glavi gromovi. Vihor ga presiječe u koljenima.“ (Lovrak, 1981:33) Kada je čuo za planove Milana i njegovih prijatelja osjeća veliku brigu za dječake. Čak i veću od njihovih roditelja koji ih puštaju na izlet. „- Oprostite, što ću iskreno reći, bojim se za ovu djecu.“ (Lovrak, 1981:57) Podvornik u nervozi i panici odlučuje tajno pratiti dječake kako bi im mogao pomoći. Tu se vidi i ističe njegova dobrota i veliko srce. Zabrinut je i kada se dječaci nisu vratili s izleta, a kada čuje za poteškoće odmah im priskače u pomoć. Svoju dobrotu pokazuje i kada po povratku pred malenog Željka nitko nije došao. Dječak je bio tužan, a podvornik je to primijetio te ga je nosio do njegova stana. U razgovoru kada je ljut ili uzbuđen koristi izraz „Sunce ti žarko poljubim!“

Drugi muški lik koji se ističe je lik učitelja. Ovdje on nema imena nego doznajemo samo njegovo prezime koje glasi Matić. Učitelj je marljiv, predan svom poslu, njegova učionica je najurednija, učenici najmarljiviji. Dobar je čovjek. Brine se i mari za svoje učenike. Dječaku Jurici osigurao je stolić i stolicu kako bi mu bilo lakše na nastavi. O svojim učenicima ima

samo dobro mišljenje. Potiče ih ne samo da usvajaju gradivo nego i važne životne vrijednosti. Tako učenici ispunjavaju zlatne notese dobrih djela. Učenici učitelja Maticá uvijek razgovaraju kao odrasli, mudro i ozbiljno. Dječaci kada su na izletu vođeni su učiteljevim autoritetom. Milan organizira i zamišlja izlet onako kako bi to i učitelj učinio.

U romanu upoznajemo i oca dječaka Ivana i Martina, seljaka koji kako bi prehranio svoju obitelj radi u gradu. Marljiv i otvorena srca za sve poziva izletnike u svoju kuću. Saznajemo nešto više i o Brajerovom ocu koji je vojni liječnik spreman pomoći svima. U brizi za sina dojurio je u selo. Visok je i lijep. Milanov otac pomalo je strog i oštar u ophođenju prema Milanu. Nije mu naklonjen. U epizodnim ulogama spominju se još i muškarci iz sela, kondukter iz vlaka, mlinar, starac Luka, očevi koji sinove čekaju na tramvajskoj stanici, školski nadzornik.

Muški odrasli likovi u romanu prikazani su na različite načine. Neki od njih su idealizirani. To je najviše vidljivo u prikazu učitelja. Sve na njemu i njegovim učenicima je najbolje. Učitelj u svakom trenutku ima razumijevanja za sve, uočava sve potrebe učenika i zna kako reagirati na njih. Učitelj je, uz sve to, blizak svojim učenicima, njihov je prijatelj. Jedan od prijatelja učenicima je i školski podvornik. Učitelj je i moralni autoritet učenicima. U njega se ugledaju i žele da je zadovoljan njihovim postupcima pa se i na izletu vode njegovim mislima. Autoriteti dječacima su i njihovi očevi. Podrazumijeva se da ih poštuju, u njihovoj prisutnosti budu ponizni i slušaju što im oni govore.

6.2.4. Ženski likovi – djevojčice

U romanu *Devetorica hrabrih* djevojčice su potpuno izostavljene iz družine koju je okupio Milan, a ne spominju se niti neke razredne zgrade u kojima sudjeluju djevojčice. Nema ih niti u družini djece sa sela na čelu koje se nalazi Ivan. Jedina djevojčica o kojoj se saznaje nešto više je Ivanova i Martinova mlađa sestra Sofija. Ona nije bitna za radnju romana, pojavljuje se kao epizodna uloga. Zaigrana je, umiljata, mirna djevojčica kojoj se sviđaju posjetitelji u njenoj kući. Na posljednjim stranicama spomenuta je i Milanova „puca“ tj. susjedica koja ga dočekuje s buketom cvijeća na tramvajskoj stanici.

6.2.5. Ženski odrasli likovi

„Lovrakovi su ženski (odrasli) likovi gotovo bez iznimke slabi, beznačajni subjekti, koji ovise o muškoj volji i akciji ili pak likovi čije ponašanje usmjerava histerija ili kakav drugi iracionalni moment.“ (Zima, 2011:87) U *Devetorici hrabrih* žene su vođene emocijama i reagiraju u trenutku, ponekad čak i histerično. U većini slučajeva jedina njihova reakcija je plač. On je odgovor na sve što se oko njih događa i sretno i tužno. „Joj! Suze će na oči. Neka teku! Imaju i zašto! (...) Plače. Slatko plače, a nema maramice, pa suze otire pregačom.“ (Lovrak, 1981:49-50)

Podvornikova žena voli svog muža, vjeruje mu, uvijek ga savjetuje i vodi. No kada on odlazi u razred učitelja Matića ona panično razmišlja samo o negativnim scenarijima u kojima se njen muž može osramotiti. U tim trenucima nema povjerenja u njega. „To je zato, što se bojim, da se pred tim dječacima ne obrukaš.“ (Lovrak, 1981:36) U romanu nema opisa njenog vanjskog izgleda. Spominje se samo to da nosi pregaču. Sljedeći ženski lik je Juričina majka. Svakoga dana ona dovozi svog sina u školu. I ostalim učenicima iz razreda je draga. No ona odmaže svojem sinu u ozdravljenju zbog pretjerane brige. Ne omogućuje mu da se osamostali i pokaže svoje mogućnosti. Naglašava njegov tjelesni invaliditet svojim postupcima. Također i emocionalno ga „osakaćuje“ prevelikom dozom sažaljenja. „Kriva sam ja, što sin nije prije prohodao.“ (Lovrak, 1981:192) Od ženskih likova koji žive na selu upoznajemo baku te Ivanovu i Martinovu majku. Praznovjerna, priprosta baka nedovoljno je obrazovana da razumije Juričinu bolest i što joj dječaci govore. Ona je tipičan prikaz Lovrakovih odraslih koji ne razumiju djecu, koji su zaostali i u koje se ne može pouzdati. Ivanova i Martinova

majka je domaćica koja se kod kuće brine za djecu i obiteljsko imanje. Puna je majčinske ljubavi za svoju djecu. Uvijek se brine za njih i pokušava opravdati njihove postupke.

6.2.6. Rodni stereotipi

U romanu su uočljivi rodni stereotipi pri oblikovanju ženskih i muških likova. Pri tome nema razlike između likova koji žive u gradu i likova koji žive u selu. Podvornikova žena je domaćica koja kuha, čisti i brine o svom mužu. „Da spremaš stan, da ideš na trg, da kuhaš, pereš i peglaš, ne bi ti znatiželja dječja padala na pamet.“ (Lovrak, 1981:25) Nije dovoljno samouvjeren, a nema niti dovoljno povjerenja u svog muža. Emocionalno je osjetljiva te u većini sretnih ili tužnih trenutaka svoje osjećaje izražava plakanjem. U romanu stereotipna kućanica je i Ivanova i Martinova majka. Kao članica obitelji u kojoj vrijede patrijarhalna pravila ona nema pravo glasa, ubaci se tek s ponekim komentarem kojim se ističe njena ljubav prema djeci. Dok muškarci raspravljaju za stolom njeno mjesto je u kuhinji gdje priprema objede za muškarce. „Domaćica, Martinova majka, nije u sobi. U kuhinji je..“ (Lovrak, 1981:160) Nedovoljno je pripremiti samo jedno jelo jer onda se neće pokazati kao dobra domaćica i vrsna kuharica. Također prikazana je i njena majčinska ljubav prema dječacima. Juričina majka domaćica je iz grada. Stereotipno je prikazana zanimacija i igra djevojčica i dječaka. Milan i ostali dječaci su zalučeni nogometom i boluju od „nogometitisa“. Milanu nogomet predstavlja sve i samo se za njega zanima. „Poslije majke, oca i malog brata, dolazi nogometna lopta. (...) Nogometna lopta je meni kao kruh, voda, sunce i život.“ (Lovrak, 1981:87-88) Malena Sofija igra se rodno određenom igračkom koja se povezuje s djevojčicama odnosno lutkom. Njen brat Ivan vješt je u izradi predmeta od drva što je još jedan od stereotip koje povezujemo s muškim rodnom, vještina baratanjem oruđima. I podvornik je prikazan stereotipno kao snažan, mišićav i jak muškarac. I pri određivanju zanimanja mogu se uočiti rodni stereotipi. Juričina majka je kućanica, dok je otac na poslu zarađuje novce za obitelj. Takva situacija je i u obitelji Ivana i Martina. Dok je majka kućanica, otac uz rad u polju odlazi i na posao u grad. U romanu je Brajerov otac oficir, vojnički liječnik, a Stankov direktor gimnazije. U trenutcima kada treba otići po dječake u selo iz grada na put kreću očevi dječaka, dok majke i bake ostaju kod kuće i lude od straha. Iznimka od rodni stereotipa jest to što u gradu očevi i majke u jednakoj mjeri vrijeđaju i kažnjavaju djecu. S druge strane Ivana je samo otac kaznio, a majka je puna ljubavi i razumijevanja. Rodni stereotipi vidljivi su i u emocionalnim reakcijama. Žene plaču, strahuju,

histeriziraju, dok su muškarci hrabri, racionalni i emocionalno hladni. I malena Sofija priazuje rodno stereotipno ponašanje tipično za djevojčice, stidljivost pri upoznavanju gostiju u njenoj kući.

6.3. Anka Brazilijanka

Netipično Lovrakovo djelo, roman za mlade *Anka Brazilijanka* objavljen je 1939. godine u Zagrebu. Kako naglašavaju Crnković i Težak (2002.) mali čitatelji dobro su ga prihvatili. Djelo je tiskano i u Sarajevu nakon rata 1956. i 1962. godine. (Kolar-Dimitrijević, 2012.) To je izvanredna priča koja upozorava čitatelje na težak život djece koja su ostala sama, bez roditelja i služi kao kritika društvu.

U romanu se govori o sedmogodišnjoj djevojčici Anki koja je siročće. Ona bježi iz doma kućepaziteljice te kreće u potragu za svojim posvojiteljima, milostivom i njenim mužem, koji su otišli na more. Anka kreće pješice na put, ali zbog umora i gladi zaustavlja se kod jedne seoske ciglane. Tamo upoznaje sezonske radnike koji joj daju jesti, a njeno oko i srce privlači jedan od radnik prozvan Brazilijanac. On je i sam odrastao kao siročće, ogorčen je teškim životom koji živi, agresivan, sklon alkoholu, nesretan. Iako se na početku Brazilijanac opirao i bio grub prema Anki na kraju ju je prigrlio. Brazilijanac je zajedno s praljom Milkom posvojio Anku te joj omogućio sve ono o čemu je sanjala: obitelj, topao dom i neograničenu ljubav.

Ovaj roman pisan je drugačijim stilom od prethodnih Lovrakovih romana. Majhut (2005.) ga naziva „teško probavljivim stilom.“ U njemu glavni je lik malena djevojčica koja nema ni oca ni majku. Radnja je smještena u neodređeno mjesto između sela i grada na jednoj ciglani „iznad livade, a ispod mlade šume“ (Lovrak, 1995:8). Vrijeme radnje točno je određeno. „Sredina je mjeseca kolovoza.“ (Lovrak, 1995:7) U knjizi možemo pronaći mnoge karakteristike Lovrakova stila pisanja kao što su dobro poznavanje dječje psihe, smisao za socijalnu pravdu, plemenite pouke, naglašenu etičnost. No pronalazimo i nešto nekarakteristično za Lovraka kako ističe Zalar „topli lirizam.“ (Lovrak, 1995:78) Majhut (2005.) naglašava pretjerano upotrebljavanje zvjezdanog neba, zvjezdica i iskrica u Ankinim očima te u očima pralje Milke. Ankino osvajanje Brazilijanca brzo i lako je ostvareno. Pisac je „sve oko nje natopio s toliko osjećajnosti, izljevane na starinski način, i nadario je s toliko šarma i privlačnosti, da se čitatelj ne usuđuje postaviti pitanje je li to moguće.“ (Crnković,

Težak, 2002:360) Na svim stranicama romana nalaze se detaljni opisi prirode. Roman sretnim završetkom prenosi poruku kako će na kraju dobro pobijediti zlo. (Kolar-Dimitrijević,2012.)

6.3.1. Muški likovi – dječaci

Likovi dječaka u romanu *Anka Brazilijanka* se ne pojavljuju.

6.3.2. Muški odrasli likovi

Muški odrasli likovi u ovom romanu su najzastupljeniji. Lovrak u romanu opisuje radnike na ciglani. Ne saznajemo njihova imena, ali ih upoznajemo kroz posao koji izvršavaju u ciglani. Na ciglani radi osam radnika. Svi su oni siromašni te su prisiljeni raditi na ciglani bogata vlasnika kako bi uzdržavali svoju obitelj. Neki radnici prave ciglu od blata, jedan kopa, mijesi i polijeva zemlju, a jedan je radnik i kuhar. Radnici ne izgledaju lijepo, poderani su, na njima vise krpe, a odjeća im je prljava od blata. Najstariji među njima, radnik sijede kose uvijek savjetuje Brazilijanca. Nastoji ga izvesti na pravi put. Ima tvrde i žuljave noge napućene od rada. Prvi je Anku izvadio iz grma, provjerio tko je i odakle dolazi. Ima dobro srce.

Glavni muški lik u romanu je Brazilijanc. Nadimak je stekao jer je 15 godina radio kao težak na plantažama kave u Brazilu. Na ciglani radi na najtežem poslu, izvlači vrelu ciglu iz peći. Detaljno je prikazan njegov vanjski opis. „Može mu biti četrdeset godina, tanak je i vitak, ali žilav i neobično čvrst.“ (Lovrak, 1995:9) Kosa mu je duga, zamršena, kovrčava puna crvene prašine od cigle. Preplanule je puti, ima jaka prsa, trbuha nema, snažna je tijela i lijep u licu. Marljiv je, zdravi i pošten radnik kojega su iskorištavali. Sve je zaradio svojim radom i trudom, nikada se nije bavio nepoštenim poslom. Bijeg od stvarnosti, utjehu od teškog života i mir pronalazi u ispijanju alkohola. Alkohol u njemu pobuđuje agresivno ponašanje. Kada je pijan Brazilijanac sve baca, razbija i galami. Ne želi se vjenčati i imati djecu. Kada je upoznao Anku osjećao je netrpeljivost prema njoj. Osjeća se čudno u njenom zagrljaju. Nesiguran je i posramljen jer ga drugi radnici ismijavaju. Osjećaj posramljenosti mu najviše smeta i zbog toga je zao prema Anki. U život ga smeta nepravda. Svjestan je da ljudi bolje ekonomske situacije iskorištavanju njega i ostale radnike. „Zar se tu ovako jede svaki dan dok

mi na ciglani gutamo samo palentu?“ (Lovrak, 1995:49) Brazilijanac je siročić, ostao je bez majke, a kasnije ga je pomajka otjerala od kuće. Smatra da bi bio druga osoba da ima majku. U društvu ga ne shvaćaju ozbiljno, samo iskorištavaju njegovu tjelesnu snagu. Iako se želi što prije riješiti Anke, razmišlja o tome kako će joj biti. Nema je srca ostaviti ispred starješina stana. Brine se jer je starješina škrt pa djevojčica neće imati što jesti ni pokrivača da se pokrije. Njegova brižnost uočljiva je i iz davanja upozorenja Anki kako ne smije odlaziti s nepoznatim ljudima. Kada ga Anka zatekne pijanog osjeća sram, ne može ju niti pogledati. „Anka ga hoće u oči pogledati, ali njegove oči se stalno od stida zatvaraju i bježe nekuda gore, dolje, lijevo i desno, i nikako ih djevojčica ne može uhvatiti.“ (Lovrak, 1995:48) Kada je shvatio da Anka može umrijeti na krovu ciglane Brazilijanac je odlučio promijeniti se. Pristao je brinuti se za djevojčicu i oženiti pralju Milku. Konačno je pronašao dom za kojim je uvijek čeznuo. Odustao je od posjeta gostionicama i postao brižan otac. Zahvaljujući obiteljskom životu napredovao je na poslu na poziciju povjerenika. To mu daje mogućnost da ostvari svoje želje i osigura bolje radne uvijete, plaću i zdravstvenu zaštitu za radnike na ciglani.

6.3.3. Ženski likovi – djevojčice

U romanu se upoznajemo samo s jednom djevojčicom Ankom koja je u ulozi siročeta. Ona je glavni lik i pokretač radnje u romanu. Anka je autsajder u društvu, ne zna ni vlastiti identitet. „Ne zna za oca i majku. Našli su je jednog jutra na stubama velike kuće u gradu, umotanu u krpe.“ (Lovrak, 1995:17) Živjela je u dječjem domu. Lovrak nam donosi detaljan vanjski opis Anke, a saznajemo i što ima odjeveno. Jednog dana osvojila je milostivu i njena muža smiješkom i jamicama na obrazima. Od tada Anka je djevojčica obučena u jednostavnu haljinicu. Na nogama ima sandale. Kosa joj je kovrčava, podrezana i zamršena. Lice joj je lijepo, ljubičasto tamno. Oči crne. Tijelo pravilno. Iako je mala zna spremati kuhati i prati. Kod milostive ima sama svoju služavsku sobicu. Nikuda nije odlazila samo do trgovine. Njezinu hrabrost možemo uvidjeti kad se sama uputila na putovanje da pronade milostivu. U grmu iscrpljenu i gladnu pronalaze je radnici ciglane. Anka želi samo sigurnost, topli dom i nekoga tko će je voljeti. Krhka je i nježna djevojčica. Marljiva je. Kao izraz zahvalnosti što se dobro ponio prema njoj Anka je Brazilijancu uredila sobu. Svoju brigu i zahvalnost iskazala je i prema drugim radnicima. Sama se dosjetila da bi im mogla razdijeliti vode. Anka je unatoč teškom životu ostala optimistična spremna uvijek boriti se za sebe.

6.3.4. Ženski odrasli likovi

Jedini odrasli ženski lik u ovom romanu kojeg bolje upoznajemo je pralja Milka. Prema Majhutu (2005.) ona ima ulogu *dobrotvora*. Tople je duše i na prvi pogled se zaljubila u malenu Anku. Ona je u njoj probudila majčinske osjećaje. Sviđa joj se Brazilijanac i želi osnovati obitelj s njim. Na kraju romana to joj je i uspjelo. Pružila je Anki sigurnost i dom koji joj je oduvijek trebao. Upoznala ju je s majčinskom ljubavi i toplinom.

U ulozi *lažnog roditelja*¹⁴ našla se milostiva. Zajedno s mužem odlučili su u svoj dom primiti jedno dijete iz sirotišta. Kako bi ih osvojila Anka je prošla traumatičan pregled gdje su se pokušali pronaći njeni nedostaci. Nakon što su doveli Anku u svoj dom s vremenom su ju počeli zapostavljati i iskorištavati.

¹⁴ Lažni roditelji. U jednom trenutku spiralnog pada siročeta nađe privremeni dom. (...) Ubrzo će se međutim ispostaviti da su probuđene nade bile lažne. (Majhut, 2005: 210)

6.3.5. Rodni stereotipi

Već na samom početku možemo uočiti rodni stereotip pri odabiru djevojčice u ulozu siročeta. Uvriježeno je pravilo kako je mjesto djevojčice (žene) u obiteljskom domu gdje treba biti zaštićena, voljena. Ujedno odabir djevojčice kao glavnog lika iznimka je od rodni stereotipa, jer većinom se u glavnim ulogama nalaze dječaci. I razmišljanje likova o braku ovdje je stereotipno prikazano. Brazilijanac je muškarac koji ne želi biti zatočen u „bračnu krletku gdje bi mu djeca plazila po leđima.“ (Lovrak, 1995: 19) S druge strane pralja Milka stalno razmišlja o tome da zasnuje obitelj s Brazilijancem. „Sve je bilo zbog toga što joj je stalno lebdjela pred očima slika Brazilijanca s krasnim djetetom što mu spava na leđima.“ (Lovrak, 1995:38) I zanimanja kojim se bave podliježu rodni stereotipima. Brazilijanac je radnik na fizički teškom poslu u ciglani dok je Milka pralja. I mala Anka zna obavljati kućanske poslove. Emocionalne reakcije likova također su izložene rodnoj stereotipizaciji. Pralja Milka u većini situacija ili plače ili iskazuje nježnost. „Pralja se upravo guši u suzama. Ne može ni riječi kazati.“ (Lovrak, 1995:42) Brazilijanac kao „pravi muškarac“ u trenucima kada ga ismijavaju reagira agresijom, bijesom, razbijanjem i vikanjem.

7. ZAKLJUČAK

Hrvatska dječja književnost u razdoblju od dva stoljeća iznjedrila je mnoge uspješne pisce. Jedan od najznačajnijih pisaca hrvatske dječje književnosti zasigurno je Mato Lovrak. Pisac koji je s lakoćom pisao svoja književna djela, posebice dječje realistične romane. Njegovo pero izgradilo je mnoge muške i ženske likove u različitim mjestima, situacijama i životnoj dobi. Cilj ovog rada bio je uvidjeti kako je Lovrak oblikovao i prikazivao muške i ženske likove u svojim romanima. Analizirana su tri romana. Dva romana o dječjim družinama: *Družba Pere Kvržice* i *Devetorica hrabrih* te roman o siročetu *Anka Brazilijanka*. Na temelju analize književnih djela može se zaključiti kako postoje razlike u prikazu muških i ženskih likova odraslih i djece u Lovrakovim romanima.

U romanima o dječjim družinama lako je uočljiv veći broj muških likova dječaka i muških odraslih likova u odnosu na ženske likove djevojčica i ženske odrasle likove. Već na prvim stranicama romana *Družba Pere Kvržice* upoznajemo se s družbom koju čine šestorica dječaka. Djevojčice se, točnije njih samo dvije, tek naknadno na vlastitu inicijativu priključuju družbi. Iako su ravnopravno primljene u družbu, dječaci im nikada u potpunosti ne vjeruju. Uvijek postoji sumnja kako će djevojčice izdati družbu i njenu tajnu. Njihova uloga je epizodna i ne sudjeluju na sastanku gdje se razgovara o budućim planovima i pothvatima družbe. Ono što je zajedničko likovima dječaka i djevojčica jest način na koji ih Lovrak prikazuje. Ne saznajemo ništa detaljno o njihovom vanjskom izgledu. Opisani su kroz akciju, odnosno rad i igru. Poznate su nam njihove sklonosti, osobine i mogućnosti. U romanu *Devetorica hrabrih* članovi družbe su devetorica dječaka odlikaša, a niti jedna djevojčica nije član družine. Likovi dječaka su detaljno opisani, znamo njihov vanjski izgled, koje su im sposobnosti te koje talente posjeduju. U oba romana lik jednog dječaka više se ističe od drugih. On je sposobniji, mudriji, okuplja druge oko sebe te uvijek ima pravo rješenje. Tom liku dječaka pripada uloga vođe. U *Družbi Pere Kvržice* članovi družbe za vođu su izabrali Peru, dok je u *Devetorici hrabrih* vođa družbe Milan, koji je članove družbe sam odabrao. Muški odrasli lik kojem djeca dopuštaju ulazak u njihov svijet je učitelj. U oba romana on je blizak djeci, u njemu vide prijatelja, njihov je oslonac i podrška. S obzirom na to da su opisane patrijarhalne obitelji autoriteti u romanima su očevi. Majke su kućanice, a bake priproste i praznovjerne.

Usprkos tome što je glavni lik u romanu *Anka Brazilijanka* onaj djevojčice Anke, najbrojniji likovi su muški odrasli likovi. Upoznajemo se sa osam radnika na ciglani. Među

njima najviše se ističe lik četrdesetogodišnjaka Braziljanca. Lovrak nam opisuje njegov vanjski izgled te karakter. Siroče je jednako kao i malena Anka. Ona žudi za toplim domom i obitelji koja bi joj pružila neograničenu ljubav. Ankin vanjski izgled, traumatični trenutak kada su je odabrali u sirotištu te odjeća koju ima na sebi detaljno su opisani. Jedini odrasli ženski lik koji upoznajemo u romanu je onaj pralje Milke.

Sva tri romana podržavaju rodne stereotipe u prikazu muških i ženskih likova djece i odraslih. Razlika u rodno stereotipnim prikazima nema između gradske i seoske sredine. U romanima prikazane su patrijarhalne obitelji u kojima glavnu riječ ima muškarac tj. otac. Kada se donose važne odluke na skupštini ili raspravlja na sudu u seljačkoj kući žene nisu pozvane. Djevojčice su prikazane negativno i stereotipno. One su znatiželjne, brbljave i tračerice. Za razliku od njih dječaci su aktivni, marljivi i hrabri. S obzirom na rodnu definiranost prikazana je i podjela poslova. Djevojčice iz družbe prikazane su obavljanju kućanskih poslova. Anka, iako je mala djevojčica zna raditi sve kućanske poslove. Milka je pralja, a majke djece u romanima o družini te podvornikova žena su kućanice. S druge strane dječaci su vrijedni, uživaju u krčenju, a očevi rade i osiguravaju financijsku stabilnost obiteljima. Rodne stereotipe pronalazimo i u prikazu emocionalnih ponašanja likova. Ženski likovi u sva tri romana su emotivni, skloni plakanju, histerični i iracionalni. Muški likovi su hrabri, emocionalno hladni i racionalni.

Iz svega navedenog može se zaključiti da su u Lovrakovim romanima brojniji muški likovi. Ženski likovi češće se pojavljuju u sporednim ulogama, uz iznimku romana *Anka Braziljanka* gdje je glavni lik djevojčica Anka, a taj je roman drugačiji i po vrsti jer pripada romanima o siročetu, dok su druga dva promatrana romana romani o dječjim družbama. Rodne stereotipe pronalazimo u oblikovanju muških i ženskih likova. Kako su zaključci proizašli iz analize samo tri dječja romana Mate Lovraka, istraživanje koje bi obuhvatilo veći broj dječjih romana iz njegova književnog opusa dalo bi općenitije zaključke.

IZVORI

1. Lovrak, M. (2007). *Družba Pere Kvržice*, Zagreb: Mozaik knjiga
2. Lovrak, M. (1981). *Devetorica hrabrih*, Zagreb: Mladost
3. Lovrak, M. (1995). *Anka Brazilijanka*, Zagreb: Alfa

LITERATURA

1. Brala Mudrovčić, J., Pavijčić N., (2014). *Romani Mate Lovraka u lektiri za razrednu nastavu*. Magistra Iadertina, godište 9 br. 1.
Pribavljeno 17.4.2017. sa: <http://hrcak.srce.hr/137251>
2. Batinić, Š., Gaćina Škalamera, S. (2007). *Ostavština Mate Lovraka u hrvatskom školskom muzeju*. Muzeologija, br. 42-43.
Pribavljeno 17.4.2017. sa: <https://hrcak.srce.hr/76971>
3. Brešić, V. *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb:AGM.
4. Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje knjižavnosti od početka do 1995. godine*. Zagreb: Znanje.
5. Declercq, C. Moreau, D. (2012). Rađaju li se djeca kao dječaci i djevojčice - ili takvima postaju?. *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, godište 4, br.8.
Pribavljeno 24.5.2017. sa: <http://hrcak.srce.hr/144795>.
6. Dujić, L. (2011). *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Zagreb: Mala zvona.
7. Hameršak, M., Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d. o. o.
8. Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
9. Hranjec, S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Znanje.
11. Kolar- Dimitrijević, M. (2012). *Tragovi vremena u djelima Mate Lovraka*. Zagreb – Bjelovar: HAZU.

12. Lubina, T. Brkić Klimpak, I. (2014). *Rodni stereotipi: Objektivizacija ženskog lika u medijima*. Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, godište 30, br. 2.
Pribavljeno sa: 24.5.2017. <http://hrcak.srce.hr/130938>
13. Nemeć, K. (1995). *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. st.* Zagreb: Znanje.
14. Majhut, B. (2005). *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
15. Majhut, B. (2008). *Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919.* Kolo.
Pribavljeno 14.5.2017. sa:
http://www.matica.hr/kolo/kolo2008_3.nsf/AllWebDocs/Periodizacija_hrvatske_djecje_knjizevnosti_i_knjizevnosti_za_mladez_od_1919.
16. Majhut, B., Dunaj T., (2006). *Fantastika u ranim dječjim romanima Mate Lovraka*. Učitelj, br. 6.
Pribavljeno 26.5.2017. sa: <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=279723>.
17. Marović, Z., (2009./ 2010). *Ne smiješ plakati, ti si dječak*. Dijete, vrtić, obitelj. godište 15, br. 58.
Pribavljeno 24.5.2017. sa: <http://hrcak.srce.hr/128503>.
18. Moir, A., Jessel, D. (2001). *Muški spol, ženski spol*, Zagreb: Izvori
19. Skok, J. (1989). *Mato Lovrak i hrvatska književna tradicija*. u: V. Strugar (ur.), *Mato Lovrak u školi: književnoteorijski i didaktičko-metodički obzori: zbornik (51-61)*. Bjelovar: Ogranak Hrvatskog pedagoško-književnog zbora BBŽ : Čvor.
20. Skok, J. (1991). *Prozori djetinjstva (I) – Antologija hrvatskog dječjeg romana*. Zagreb: Naša djeca.
21. Težak, D. (1993). *Ključ za književno djelo-Vlak u snijegu i Družba Pere kvržice*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Vrcić-Mataija, S. (2011). *Prilog tipologiji hrvatskog dječjeg romana*. Fluminesia.
Pribavljeno (23.6.2017.) sa: <http://hrcak.srce.hr/82461>
23. Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
24. Zima, D. (2002). *Spolni identitet i stereotipi: jesu li spolne uloge tabuizirane u hrvatskoj dječjoj književnosti?*, u: R. Javor (ur.), *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež (80-89)*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba
25. Zima, D. (2006). *Djetinjstvo i stereotipi: Slika djeteta u hrvatskome dječjem romanu 20. stoljeća*, u: D. Oraić Tolić, E. Kulcsar Szabo (ur.), *Kulturni stereotipi: koncepti identiteta u*

srednjoeuropskim književnostima (253-264). Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za znanost o književnosti

26. Zima, D. (2011). *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.

IZVORI S INTERNETA

1. www.kucmatolovrak.eu (20.5.2017.)